

T. C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİR ÇOCUK VE KADIN DERGİSİ OLARAK
AYİNE (1875-1876): OSMANLI EĞİTİM TARİHİ
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

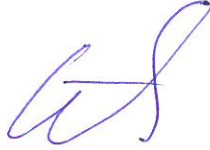
MİNE ERBULMUŞ
150121006

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. NURDAN ŞAFAK

İSTANBUL 2019

TEZ ONAY SAYFASI

FSMVÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih yüksek lisans programı 150121006 numaralı öğrencisi Mine ERBULMUŞ'un ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**Bir Çocuk ve Kadın Dergisi Olarak Ayine (1875-1876): Osmanlı Eğitim Tarihi Açısından Değerlendirilmesi**” başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından **20.06.2019** tarihinde oybirliği ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Nurdan ŞAFAK

(Jüri Başkanı-Danışman)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Doç. Dr. Hasip SAYGILI

(Jüri Üyesi)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe AKSU

(Jüri Üyesi)

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Mine ERBULMUŞ

İmza

TEŞEKKÜR

Uzun ve yorucu bir süreç olan bu yolculukta, eleştirileriyle çalışmama katkı sağlayan, yaşadığım tüm zorluklarda güler yüzü ve sabrıyla desteklerini her daim hissettiğim Değerli Danışmanım Doç. Dr. Nurdan Şafak Hanımefendi'ye ne kadar teşekkür etsem azdır.

İstanbul Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'na, İSAM Kütüphanesi'ne, Bilim ve Sanat Vakfı'na, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne bilhassa Hakkı Tarık Us kısmında görevli Erol Atmaca Beyefendiler'e ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Ahmet Kabaklı Çocuk ve Halk Kütüphanesi'ne teşekkürü borç bilirim.

Eğitim hayatım boyunca üzerimde hakları bulunanlara, başta İstanbul Üniversitesi'ndeki kıymetli bölüm hocalarıma, bilhassa, tezi okuyup tavsiyelerde bulunan Arş. Gör. Dr. Cemal Atabaş Hocam'a teşekkür ediyorum. Daha henüz yolun başındayken kaynak taramamda yol gösteren Serhat Arslaner Hocam'a, çalışma konum belirlendikten sonra, kapılarını açan, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım Doç. Dr. Cüneyd Okay'a minnet ve şükranlarımı ifade etmek istiyorum. Ayrıca *Ayine Dergisi*'nin okunmasında özellikle derginin yıpranan okunmaz hale gelmiş yerlerin çözümünde yardımına koşan Yalçın Göktaş'a teşekkürlerimi sunarım.

Hayatım boyunca dualarıyla en büyük destekçim olan büyüklerime; her an yanımda olan tüm zorlukları birlikte aştığımız müşidim Müşide'm canım annem Müşide Erbulmuş'a, alın teriyle bu aşamalara gelmeme vesile olan Sevgili Babam Mehmet Erbulmuş'a, kardeşim Mustafa Erbulmuş'a, ablam Münevver Nacar'a ve eniştem Erdal Nacar abime de teşekkürü bir borç addediyorum. Bu süreçte sevgi dolu yürekleri ile etrafımda mütebessim çehrelerinden güç aldığım kıymetli yeğenlerim Kerem Nacar'a ve Zehra Nacar'a müteşekkirim. Bu tezi tamamlama evresinde karşıma çıkan manevi desteğini hissettiğim nişanlım Fatih Öztürk'e teşekkür ederim. Ayrıca daha lise yıllarımda, tarih hatıraları anlatarak bu alanı sevdiren Cumhuriyet'in ilanına şahitlik etmiş olan Muhterem Dedem Ali Bayhan'ı da rahmetle yad ediyorum.

BİR ÇOCUK VE KADIN DERGİSİ OLARAK AYİNE (1875-1876): OSMANLI EĞİTİM TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖZET

“Bir Çocuk ve Kadın Dergisi Olarak Ayine (1875-1876): Osmanlı Eğitim Tarihi Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmamızda, 1875 yılında Selanik’te yayımlanan *Ayine Dergisi*’nin çocuk ve kadın eğitime bakışı yaygın eğitim bağlamında ele alınmıştır.

Çalışmamızın giriş kısmında, bu alan üzerinde yapılan çalışmalardan bahsedilmiş, *Ayine Dergisi*’nin ortaya çıktığı siyasal ve sosyal zemini tanımak üzere döneme genel bir bakış sağlanmıştır. Akabinde ise yenileşme dönemi Osmanlı yaygın eğitime dair bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde; Osmanlı basını hakkında bilgiler verilmiş ve *Ayine Dergisi* kısaca tanıtılmıştır. İkinci bölümde, *Ayine Dergisi*’nin çocuk eğitime bakışı incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise, *Ayine Dergisi*’nde kadınlara dair eğitim hususuna değinilmiştir.

Çalışmamızda, *Ayine Dergisi*’nin günümüz alfabesine aktarımı söz konusu olmayıp, bir metin inceleme dizisinin dışında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Eğitimi, Kadın Eğitimi, Selanik, Basın, Radoviçli Mustafa, Midhat Paşa.

AYİNE (1875-1876), AS A JOURNAL OF WOMEN AND CHILD AN EVALUATION IN TERMS OF OTTOMAN EDUCATION HISTORY

ABSTRACT

This thesis analyzes the approach of *Ayine*, a journal published in Salonica in 1875, to child and women education and evaluates it in terms of mass education. Introduction of the thesis consists of a general literature review and the political and social context of the time when *Ayine* had published. Afterwards, information regarding education in the late Ottoman era is given. While the first chapter deals with Ottoman press and introduces *Ayine* briefly, the second chapter is devoted to Journal of *Ayine* in detail, specifically its approach to children's education. The third and the last chapter, on the other hand, tackles with the issue of women's education by particularly referring women's opinions on education.

This study is neither a transliteration of the Journal of *Ayine* nor an analyse of the texts it included.

Key words: Child's Education, Education of Women, Salonica, Press, Mustafa of Radovish, Midhat Pasha.

ÖNSÖZ

İslamiyetle beraber değer kazanan çocuk ve kadın, zaman içerisinde değerini kaybetmiştir. XIX. yüzyıla doğru ise eğitimsizliğin neticeleri toplum içinde iyice belirginleşince yitirilen hazinenin arayışına gidilmiştir. Modernleşme ile birlikte artan eğitim faaliyetleri sadece okullarla sınırlı kalmamış, eğitim faaliyetlerinin toplumun her kesimine yayılması istenmiştir. Dönemin iletişim araçları olan gazete ve dergiler de bunu gerçekleştirebilecek en iyi araç olarak kullanılmıştır.

Çocuk ve kadın üzerindeki çalışmalara bakıldığında, bu çalışmaların çoğu zaman sisli bir perdenin ardında kaybolduğu görülmüştür. Kimi zaman gözardı edilmiş, kimi zaman da kaynak yetersizliği nedeniyle yapılan tarih çalışmalarının uzağında kalmıştır. Tanzimat Dönemi ile birlikte basın hayatında yer edinen çocuk ve kadın dergileri, sis perdelerinin aralanmasını sağlamıştır. Böylelikle onları gözlemlemek daha kolay olmuştur. Bu gözlemleri yapacağımız dergilerden biri de *Ayine Dergisi*'dir. *Ayine Dergisi* 1875 yılında Selanik'te çocuk ve kadın bağlamında, yaygın eğitim açısından çocuk ve kadın ögesini birlikte ele alan ilk dergi olması bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca *Ayine Dergisi*'ni eğitim açısından incelememizin bir başka nedeni bu dergiyi çıkaran kişinin eğitim sahasında bulunan, Maarif Vekilliği yapmış olan Radoviçli Mustafa Bey olmasından ileri gelmektedir.

Çalışmamıza Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde, Hakkı Tarık Us Bölümü'ndeki gazete ve dergi taramaları ile başlanmıştır. Akabinde bu dönemdeki kadın ve çocuk dergileri arasından *Ayine Dergisi*'nin eğitim vurgusu dikkatimizi çekmiştir. Kısa bir araştırma üzerine bu dergi hakkında müstakil olarak bir tez çalışmasının olmaması bizi bu yönde çalışmaya sevk etmiştir.

Ayine Dergisi'nin eğitim üzerine söylemlerinin sıklığı sebebiyle çalışmamız bir dergi tanıtımından ziyade, çocuk ve kadın eğitimi üzerine incelemeleri ihtiva etmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
A. Araştırmanın Önemi Konusu ve Kaynakların Değerlendirilmesi	1
B. XIX. Yüzyıl Osmanlı Devleti ve Balkanlar	5
C. Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitimine Bakış	10
BİRİNCİ BÖLÜM.....	12
1. OSMANLIDA BASIN VE AYİNE DERGİSİ.....	12
1.1. BASIN TARİHİ	12
1.1.1. Çocuk Gazete ve Dergileri.....	16
1.1.2. Kadın Gazete ve Dergileri	18
1.2. AYİNE DERGİSİ.....	19
1.2.1. Biçimsel Özellikler	21
1.2.2. Üslûp Özellikleri.....	22
1.2.3. İçeriğine Dair	24
İKİNCİ BÖLÜM	26
2. AYİNE DERGİSİNDE ÇOCUK EĞİTİMİ	26
2.1. ÇOCUKLUK GELİŞİM EVRESİ VE EĞİTİME BAŞLAMA DÖNEMİ .	26
2.2. ÇOCUKLARI EĞİTİMDEN UZAKLAŞTIRAN ETKENLER.....	28
2.3. ÇOCUK EĞİTİMİNİN ÖNEMİ	29
2.4. ÇOCUK EĞİTİMİNDE AİLENİN VE ÇEVRENİN ETKİSİ	30
2.5. ÇOCUKLARA DİNİ EĞİTİM.....	32
2.6. ÇOCUKLARA OKUMA VE GÜZEL YAZI EĞİTİMİ.....	32
2.7. ÇOCUKLARA MANTIK BİLGİSİ VE MATEMATİK EĞİTİMİ.....	33
2.8. ÇOCUKLARA TABİAT BİLGİSİ İLE DEĞERLER EĞİTİMİ.....	34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	37
3. AYİNE DERGİSİNDE KADIN EĞİTİMİ.....	37
3.1. KADINLARIN EĞİTİM DURUMLARI.....	37
3.2. KADINLARI EĞİTİMDEN UZAKLAŞTIRAN ETKENLER	38
3.3. KADIN EĞİTİMİNİN ÖNEMİ.....	38
3.4. KADINLARA TARİH VE VATANDAŞLIK EĞİTİMİ.....	39
3.5. KADINLARA İKTİSAT BİLGİSİ	40
3.6. KADINLARA DEĞERLER EĞİTİMİ	41
DİZİN	44
SONUÇ.....	54
KAYNAKÇA	55
EKLER.....	61

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
ev.	Çeviren
Yay. Haz.	Yayına hazırlayan
nr.	Numara
Sa.	Sayı
s.	Sayfa/sayfalar
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TTK	Türk Tarih Kurumu Yayınları
v.d.	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler

GİRİŞ

A. Araştırmanın Önemi Konusu ve Kaynakların Değerlendirilmesi

Yeryüzünün yaradılışından itibaren yaşamı bir tiyatro oyunu olarak düşünürsek, insanları da oyuncu olarak niteleyebiliriz. Bu oyunda, oyuncuların değiştiği fakat oyunun yani yaşamın devam ettiği görülmektedir. Tıpkı bazı sahnelerin tekrarlandığı gibi çeşitli oyuncular da aynı konuyu farklı bağlamda ele almaktadırlar. Eğitim ise yaşamdaki yani oyundaki değişmeyen temel öğedir. Genel itibariyle düşündüğümüzde oyunda “kadın” ve “çocuk” oyuncular olmasına rağmen temel rollerin “erkek” oyunculara verildiği görülmektedir. Tarihten günümüze kadar olan incelemelere baktığımızda da tıpkı tiyatro oyunundaki gibi erkek oyunculara daha fazla tesadüf etmekteyiz. Bunu birçok alanda görmek mümkündür. Tanımlamalar, adlandırmalar ve tarih yazıcılığı bu yönde olmasına rağmen toplumları şekillendiren iç dinamikler yani kadın ve kadının yetiştireceği çocuklar olmuştur.¹ Bunun da eğitilmiş kadın ve akabinde eğitilmiş çocuk ile gerçekleşeceği anlaşılmaktadır. Yenileşme dönemiyle beraber, siyasi başarısızlığın sadece askeri alanda gerçekleştirilecek değişimler ile çözülemeyeceği anlaşılmış, iyi insan yetiştirilmesi gayesi güdülmüştür. Burada en büyük payın kadınlara ait olduğu fark edilmiştir. Aynı zamanda eğitilmiş bir birey olmanın iyi bir çocukluktan geçtiği anlaşılmıştır. Böylelikle kadınların ve çocukların toplum içindeki itibarları giderek artmıştır. *Ayine Dergisi* de bu sahadaki çalışmaların bir basamağını oluşturmaktadır.

Tarih kaynaklarına bakıldığında eğitim, kadın ve çocuk öğesini birlikte göreceğimiz bir mecra olan basın, özelinde süreli yayınlar ile karşılaşmaktayız. Birincil kaynak olarak nitelendirilen gazete ve dergiler öncelikle yayımlandığı dönemin siyasi ve toplumsal düşüncesini yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca günlük veya haftalık yayımlanmasından dolayı resmi tarih yazıcılığında göremeyeceğimiz

¹ Serpil Çakır, **Osmanlı Kadın Hareketi**, Metis Yayınları, 2. Basım, İstanbul 1996, s.15.

detayların da gözlemlenme sahası olmuştur.² Bu yüzden kadın ve çocuk dergileri son zamanlarda çalışmaların temelinde yer almıştır. Biz de kadın ve çocuk literatürüne katkı sunması bakımından *Ayine Dergisi*'ni ele alarak yaygın eğitim yönüyle incelemeye çalıştık.

Çalışmamız sırasında, *Ayine Dergisi*'nin, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Hakkı Tarık Us Bölümü'nde bulunan sayıları incelenmiştir. Bununla birlikte derginin Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'ndaki sayılarına bakılmıştır. Ancak buradaki sayıların da Hakkı Tarık Us Bölümü'ndekilerin birer kopyası olduğu anlaşılmıştır.

Çalışmamızın süreli yayın olmasından dolayı öncelikle basın tarihi kaynaklarına, bilhassa süreli yayınlar üzerindeki çalışmalara baktığımızda, Hasan Duman'ın, Türkiye'de ve dünyada yapılacak araştırmalar, hazırlanacak tez ve makaleler için önemli bir bibliyografik eseri ile karşılaşmaktayız. Bu eserde 1828-1928 yılları arasında dünyada yayımlanan 2526 gazete ve derginin bibliyografik kimlikleri, buldukları kütüphaneleri, sayılarını ve yıllarını görmekteyiz. Bu sahayla ilgili çalışmak isteyen araştırmacılar için kılavuz bir eserdir.³ Bunun dışında İsmet Kür'ün çalışmaları da ilk olması bakımından önem taşımaktadır, fakat üslûbunun akademik çerçevenin içinde olmadığı noktasında eleştiriler mevcuttur.⁴ Bu nedenle çalışmalarımızın biraz uzağında yer almıştır.

Çocuk tarihi ve araştırmalarına bakıldığında, karşımıza Yahya Araz'ın⁵ çalışması çıkmaktadır. Araz'ın bu çalışmasında Osmanlı Klasik Dönem Tarihi'nde çocukluğun nasıl algılandığı üzerine bilgiler verilerek giriş yapılmıştır. Akabinde XVIII. yüzyılda çocukluğun değer kazandığı ve bunun nüfusun azalmasından kaynaklanan bir politika olduğu ifade edilmiştir. Nitekim önceleri çocukluk ailenin içinde sessizliğini korurken XVIII. yüzyıldan itibaren devlet tarafından dikkate değer

² John Tosh, **Tarihin Peşinde**, Çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 5. Basım, İstanbul 2013, s.38-39.

³ Hasan Duman, **Başlangıcından Harf Devrimine Kadar Osmanlı-Türk Süreli Yayınlar ve Gazeteler Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu (1828-1928)**, C.I, II, III, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2000.

⁴ İsmet Kür ve çalışması hakkında eleştiri için bkz. Cüneyd Okay "Çocuk Dergilerini Tanımak" **Yedi İklim Dergisi**, C.9, Sa. 61, s.76-78.

⁵ Yahya Araz, **Osmanlı Toplumunda Çocuk Olmak 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıl Başlarına**, Kitap Yayınevi, 2.Baskı, İstanbul 2007.

görüldüğü vurgulanmıştır.⁶ Çocukluk tarihi için bir başka kapsamlı eser Güven Gürkan Öztan tarafından hazırlanmıştır. *Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası* ⁷ isimli bu eserin içeriği daha çok Cumhuriyet dönemini kapsamakla beraber birinci bölümünde çocukluğun tarihi üzerine tespitleri önem arz etmektedir. Ayrıca çocukluk kavramıyla özdeşleşen bir başka isim de Bekir Onur’dur.⁸ Onur’un çalışmaları dönemi sosyolojik bağlamda incelemesi bakımından önemlidir. Yaptığı araştırmalarda daha çok hatıratlardan istifade etmiştir. Çocukluk tarihi bakımından bir başka çalışma ise, Haşim Şahin ve Nurdan Şafak’ın⁹ editörlüğünü yaptığı çocukluğa dair çeşitli makalelerin yer aldığı *Osmanlı Dünyası’nda Çocuk Olmak* isimli eserdir. Bu çalışma Osmanlı Klasik Dönemi’ndeki çocuk eğitiminden yakın dönem çocuk dergilerine uzanan çeşitli makaleleri barındırmaktadır. Çocuk çalışmaları üzerine süreli çocuk yayımları noktasında ise Cüneyd Okay’ın *Eski Harfli Çocuk Dergileri* adlı bibliyografik eseri dikkat çekmektedir.¹⁰ Çocuk basını üzerinde çalışma yapmak isteyenleri oldukça zengin kaynaklara ulaştırır.

Bu çalışmaların yanında, çocuk, kadın, eğitim, basın gibi konular üzerinde bazı lisansüstü çalışmaları da mevcuttur. Çalışmamızın gazetecilik, edebiyat ve tarih gibi ortak disiplinlerin konusu olması da bu çeşitliliği beraberinde getirmiştir. Bunlardan konumuzla doğrudan ilintili olan Öztürk Emiroğlu’nun¹¹, *Tanzimat’tan 1928’e Kadar Yayımlanan Çocuk Gazete ve Dergileri Üzerine Bir İnceleme* adlı yüksek lisans tezi, Eray Yılmaz’ın¹² *Türkçe Çocuk Gazetelerinde Osmanlı Kimliği (1869-1908)* adlı doktora tezi önem taşımaktadır.

Kadın tarihi üzerindeki çalışmalar incelendiğinde ise ilk olarak İstanbul Üniversitesi içindeki “Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi” ön plana

⁶ Araz, a.g.e, s.23-24.

⁷ Güven Gürkan Öztan, *Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası*, İstanbul 2011.

⁸ Bekir Onur, *Türk Modernleşmesinde Çocuk*, İmge Kitabevi, Ankara 2009; Bekir Onur, *Çocuk Tarih ve Toplum*, İmge Kitabevi, Ankara 2007; Bekir Onur, *Türkiye’de Çocukluğun Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara 2005.

⁹ Haşim Şahin-Nurdan Şafak, *Osmanlı Dünyası’nda Çocuk Olmak*, Dem Yayınları, İstanbul 2012.

¹⁰ Cüneyd Okay, *Eski Harfli Çocuk Dergileri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999.

¹¹ Öztürk Emiroğlu, “*Tanzimat’tan 1928’e Kadar Yayımlanan Çocuk Gazete ve Dergileri Üzerine Bir İnceleme*”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1992.

¹² Eray Yılmaz, “*Türkçe Çocuk Gazetelerinde Osmanlı Kimliği (1869-1908)*” Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015.

çıkılmaktadır. Burada çeşitli disiplinlerin kadınlar üzerindeki çalışmaları yer almaktadır. Bununla birlikte kadın çalışmalarında, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı öncülük etmiştir. Süreli yayınlar bakımından “*İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası (1869-1927)*” adlı çalışma bir başvuru kaynağıdır.¹³ Bu sahada bir başka çalışma ise Şefika Kurnaz’a ait *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923* isimli eserdir.¹⁴ Kurnaz’ın bu çalışmasında, kadın eğitime dair incelemelerini eski harfli dergilerden ve bilhassa salnâmeler üzerinden yön verdiği gözlemlenmiştir.

Ayine Dergisi üzerindeki çalışmalara bakıldığında ise karşımıza ilk olarak Ayşe Bozkurt’un “*93 Harbi Eşiğinde Selanik’te Bir Kadın Dergisi: Ayine (1875-1876)*” adlı makalesi çıkmaktadır. Bu makalede *Ayine Dergisi*’nin hangi konuları gündeme getirdiği ve bunları hangi açılardan ele aldığı, dönemin bağlamında kapsamlı bir şekilde değerlendirdiği görülmüştür.¹⁵ Akabinde ise karşımıza H. Harika Durgun’un “*Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Bir Dergi: Âyine*” çalışması çıkmaktadır. Bu çalışmada, *Ayine Dergisi*’nin kısaca içerik tanıtımı yapılmıştır.¹⁶ Bir başka çalışma ise Hatice Akın Zorba’nın “*Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Bir Dergi: Âyine*” adlı makalesidir. Çalışmada, *Ayine Dergisi*’nde yer alan yazılar içeriklerine göre sınıflandırılmış ve dönemin kadın algısı ile toplumda kadının konumu, çocuk terbiyesi, çocuklara kazandırılmak istenen ahlâki değerler ve bu amaçla izlenen yöntemleri incelemiştir. Bununla birlikte Avrupa’nın etkisiyle toplum içinde özellikle kadınların hayatında görülen değişim, gündelik hayata dair bilgiler ile dergideki okuyucu mektuplarına yer verilmiştir.¹⁷ Ayrıca Şayan Ulusan’ın “*Ayine Dergisi’nde Kadın-Çocuk ve Aileye Dair Kayıtlar (1875-1876)*” adlı bir makalesi mevcuttur. Bu

¹³ Zehra Toska, vd., **İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası (1869-1927)**, İstanbul Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Vakfı Merkezi, İstanbul 1993.

¹⁴ Şefika Kurnaz, **Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923**, Ötüken Yayınları, Ankara 2011, s.82.

¹⁵ Ayşe Bozkurt, “93 Harbi Eşiğinde Selanik’te Bir Kadın Dergisi: Ayine (1875-1876)”, **Kebikeç Dergisi**, Sa. 19, 2005.

¹⁶ H. Harika Durgun, “Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Bir Dergi: Âyine”, **Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu-II**, Yay. Haz. Ünal Şenel, Celal Bayar Üniversitesi Yayını, Manisa 2010.

¹⁷ Hatice Akın Zorba, “Muhadderât ve Etfâle Mahsus Bir Osmanlı Dergisi: Âyine”, **Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Folklor/Edebiyat Dergisi**, C.24, Sa.95, Ankara 2018.

makalede *Ayine Dergisi* aile bağlamında incelenmiştir.¹⁸ *Ayine Dergisi* ile ilgili ulaşabildiğimiz son yer ise Hüseyin Şimşek'in *Tanzimat ve Mutlakiyet Dönemi Çocuk Dergilerinin Eğitim Açısından İncelenmesi* adlı doktora tezidir.¹⁹ Bu doktora tezinde Tanzimat ve Mutlakiyet dönemlerine ait çocuk dergilerinin eğitsel açıdan incelemesi yapılmıştır. *Ayine Dergisi* de bu bağlamda çalışmanın bir parçası olmuştur.

Bütün bu çalışmalar incelendiğinde, *Ayine Dergisi*'nin sahibi hakkında bir bilgiye rastlanmadığı ifade edilmektedir. Fakat araştırmamız neticesinde *Ayine Dergisi*'nin sahibi olan Radoviçli Mustafa Bey'in döneminde oldukça tanınan ve içinde bulunduğu toplumu yönlendiren kişi olduğu anlaşılmaktadır. I. Meşrutiyet Dönemi Maarif Vekilliği'nde bulunmuş, eğitimin sadece okul aracılığı ile gerçekleşmeyeceğine inanmış ve bunun neticesinde *Ayine Dergisi*'ni ortaya koymuştur.

Bir Çocuk ve Kadın Dergisi Olarak *Ayine* (1875-1876):Osmanlı Eğitim Tarihi Açısından Değerlendirilmesi, başlıklı çalışmamızın birinci bölümünde; Osmanlı basını ve *Ayine Dergisi* üzerine genel bilgi verilmiştir. İkinci bölümünde ise *Ayine Dergisi*'nde çocuk eğitime dair incelemelerde bulunulmuştur. Üçüncü bölümde ise *Ayine Dergisi*'nde kadın eğitime dair söylemler incelenmiştir.

B. XIX. Yüzyıl Osmanlı Devleti ve Balkanlar

Ayine Dergisi XIX. yüzyıl padişahlarından Sultan Abdülaziz, Sultan V. Murat dönemleri ve Sultan II. Abdülhamit döneminin başlangıcına şahitlik etmiştir. Bu dönemi tanımak adına dönemi hazırlayan siyasi süreci incelemek gerekmektedir.

Osmanlı Devleti siyasi yapısına bakıldığında, oldukça geniş coğrafyalara tesir etmiştir. XVI. yüzyılda en geniş sınırlara ulaşmıştır. XVII yüzyıldan itibaren ise bu durum değişmiş ve artık toprak bütünlüğünü koruma gayretiyle geçmiştir. Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi neticesinde Osmanlı Devleti yönünü batıya doğru çevirmek

¹⁸ Şayan Ulusan, "Ayine Dergisi'nde Kadın-Çocuk ve Aileye Dair Kayıtlar (1875-1876)", **CIEPO Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri**, Yay. Haz. Adnan Şişman, Tuncer Baykara, Mehmet Karayaman, Uşak 2011.

¹⁹ Hüseyin Şimşek, **Tanzimat ve Mutlakiyet Dönemi Çocuk Dergilerinin Eğitim Açısından İncelenmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2002.

zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin batılılaşma süreci incelendiğinde Lale Devri'yle başladığı düşünülmektedir. Bu dönemde tam bir değişim yaşanmasa da ilk adım olarak kabul edilebilir. Batılılaşma sürecinde karşımıza ilk olarak Sultan III.Selim çıkmaktadır. Sultan III.Selim zamanında iki önemli sorun vardır. Bunlardan biri ayanların getirdiği tehdit ile ülke birliğinin bozulması, ikincisi ise ordudaki değişim yani yeniçeri ordusunun bozulmasıdır. Sultan III.Selim bu süreci iyi yönetmek ve sorunları çözmek niyetiyle layiha denen raporlar hazırlatmış ve Nizam-ı Cedit²⁰ adında bir oluşum sağlamıştır.²¹ Bundan sonra çıkan Kabakçı Mustafa İsyanı ile bu oluşum dağıtılmıştır. Taht değişikliklerinin yaşandığı sırada Sultan II. Mahmut hayatta kalmayı başarmış ve Alemdar Mustafa Paşa'nın desteğiyle tahttaki yerini almıştır. Sultan II. Mahmut da Nizam-ı Cedit'e benzer bir oluşum olan Sekban-ı Cedit Ocağını kurmuştur. Bununla birlikte ayanlar ile merkez arasında Sened-i İttifak adlı belgede ortak noktada buluşmuştur. Fakat kısa sürede bu oluşumun da izleri silinmiştir.²²

1789 yılına baktığımızda Fransız İhtilali'ni görmekteyiz. Fransız İhtilali ile birlikte bir milliyetçilik çağının başladığı kabul edilmiştir. Bu milliyetçilik fikrinden en fazla, çok uluslu Osmanlı Devleti etkilenmiştir. Milliyetçilik ve Bağımsızlık hareketleri giderek yayılmaya başlarken birçok isyanın ve yeni sorunların da ortaya çıkmasına neden olmuştur.²³ Özellikle Balkan coğrafyasında meydana gelen çözümler askeri yenilgilerden sonra daha da anlaşılır hale gelmiştir. Burada Rusya'nın panslavizm²⁴ politikasının etkisi görülmektedir.

Sultan II.Mahmut bir taraftan ayanların gücünü kırmaya çalışırken diğer taraftan da bağımsızlık dileyen Mora'daki halkların isyanlarını bastırmakla uğraşmıştır. Fakat başarılı olamamıştır. 1824 yılında Mısır Valisi olan Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemiştir. Bu yardım isteği neticesinde Mehmet Ali Paşa, oğlu İbrahim ile bir ordu

²⁰ III. Selim devrinde oluşturulan modern ordu. Detaylı bilgi için bkz. Kemal Beydilli, "Nizâm-ı Cedîd", **DİA**, 2007, XXXIII, s.178.

²¹ Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,7.Baskı, İstanbul 2008, s.23-25.

²² Detaylı bilgi için bkz. Özgür Erbulut, "**Alemdâr Mustafa Paşa ve Hayatı**" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2009.

²³ Azmi Özcan, "Milliyetçilik", **DİA**, 2005, XXX, s.84-87.

²⁴ Panslavizm: 1820'lerde Slav kavimlerinin büyük bir devlet halinde birleşmeleri fikri detaylı bilgi için bkz. Hans Kohn, **Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği**, İlgı Kültür Sanat Yayınları, Çev. Ağâh Oktay Güner, Ankara 2007, s.115-202.

göndermiştir. Diğer taraftan da İngiltere, Fransa ve Rusya donanma yollayarak Navarin’de, Osmanlı-Mısır donanmasını yakmasıyla bir başarı elde edememiştir. Nitekim 1829 Edirne Antlaşması’yla ve sonrasında 1830 yılında Yunanistan’ın bağımsızlığını kazanmış olması bunun göstergelerindendir.²⁵ Sultan II. Mahmut, Batı karşısında askeri bakımdan savunmanın yetersizliğini fark etmiş. Bunun neticesinde diplomatik çözüm arayışlarına gitmiştir.

Sanayi Devrimi ile Avrupalı devletlerin ekonomisi büyürken sanayileşemeyen Osmanlı’nın ekonomisi çökme noktasına gelmiştir. Kapitülasyonların etkisiyle Avrupalı devletlerin gözünde bir pazar haline gelen Osmanlı Devleti’nde üretim azalmış, küçük olan işletmeler kapanmıştır. Loncalar eski önemini yitirmiş ve tüm bunlar işsizliğin artmasına yol açmıştır. Devlet yönetiminde meydana gelen bu sarsıntı domino etkisi yaratmıştır. Öncelikle askeri alanda olmak üzere, birçok değişimi beraberinde getirmiştir. Bu değişimler toprak sisteminden, nüfusa, yönetim anlayışından, ekonomik yapıya ve diplomatik ilişkilere kadar yansımıştır. Bu dönemin sonlarına doğru sosyal ve siyasi hayatta yankılarını göreceğimiz 1839 yılında bilinen adıyla Tanzimat Fermanı ilan edilmiştir.

Tanzimat Dönemi, Osmanlı Devleti’ndeki yenileşme ve değişme hareketlerinin doğuşu ve gelişimi açısından önemli bir yere sahiptir. Tanzimat, geniş anlamıyla Osmanlı, devlet ve toplum yapısındaki düzenlemeleri ifade eder. Bu yönüyle bakıldığında Sultan III.Selim ve Sultan II.Mahmut dönemi yeniliklerini de bu bağlamda değerlendirenler olduğu gibi, II.Meşrutiyet’e kadar devam ettiğini düşünenler de mevcuttur. Daha dar kapsamda bilinen ise 3 Kasım 1839 tarihinde Gülhane Hatt-ı Hümayun’u ile başlayıp 1870’li yıllara kadar süren dönemdir.²⁶ Tanzimat kısa ismi olmakla beraber resmi ismi Tanzimat-ı Hayriyedir. Bu ada 1839’dan önce Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye’nin kuruluşundaki fermanla rastlanmaktadır.

Hariciye nazırı Mustafa Reşit Paşa’nın hazırladığı ve Sultan I.Abdülmecid’in ilan ettiği Tanzimat dönemini açan bu belge, Osmanlı Devleti’nin modernleşme

²⁵ Sina Akşin, **a.g.e**, s.27.

²⁶ Bülent Tanör, “Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış” **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, I, s.13-17.

sürecinde yeni bir dönemi başlatmıştır. Âli ve Fuad Paşalar da bu modernleşme yolunda etkili devlet adamları yetiştirerek etkin bir rol oynamışlardır. Midhat Paşa ise bunlar arasında en önemli isimlerden biridir.

Tanzimat ile amaçlanan, Osmanlı Devleti'ni parçalanmaktan kurtarma, Avrupalı Devletlerin Osmanlı iç işlerine karışmasını önleme, milliyetçilik fikrinin etkisini azaltarak toplumun her kesimine eşit davranarak devlete bağlılıklarını arttırma ve toplumun birbiriyle kaynaşmasını sağlamaktır. Tanzimat Fermanı'nın içeriğinde, Müslüman ve Hristiyan bütün halkın can, mal ve namus güvenliğinin sağlanması, vergilerin herkesin gelirin göre alınması, askerliğin herkes tarafından yapılarak geçici erlik uygulanmasının düzenlenmesi, herkesin yasalar önünde eşit olması, mahkemelerin herkese açık olması ve haksız yere idam yapılmaması, herkesin mal ve mülk elde etme hakkına sahip ve miras bırakma gibi haklarının olması, ferman hükümlerine padişah dahil herkesin uyacağı belirtilmiştir.²⁷

Tanzimat Dönemi'nde yeniliklerle birlikte her alanda ikilikler mevcuttur. Bu dönemde Avrupa etkisi görülmektedir. Tanzimat Fermanı'ndan sonra ise bunu yeterli bulmayan batılı devletlerin de etkisiyle 1856 yılında Islahat Fermanı ilan edilmiştir. Bu ferman ile birlik hedeflenirken tam tersi olmuştur.²⁸

Tanzimat reformlarının hedefine bakıldığında devletin merkezi düşünülmüştür. Fakat Midhat Paşa ise Tanzimat'ı taşraya uygulama gayretlerinde bulunmuştur. Niş, Tuna, Bağdad valiliklerinde bulunmuş sonrasında ise sadrazamlığa yükselmiştir. Bundan sonra ise tekrar valiliklere gönderilmiştir.²⁹ İşte bu sıralarda *Ayine Dergisi*'nin Midhat Paşa tarafından desteklendiği anlaşılmaktadır.

XIX. yüzyılda Balkanlara bakıldığında, Rusya'nın kışkırtmasıyla önce Mora'da, sonra Romanya, Sırbistan ve Karadağ'da bağımsızlık hareketleri başlamıştır. Bu noktada Midhat Paşa'nın sadece modernleşme hususunda değil, panslavizm karşısında mücadeleleri de önem taşımaktadır. Balkan coğrafyalarında hareketlilik devam ederken, Makedonya'ya henüz bağımsızlık ateşi sıçramamıştır. *Ayine*

²⁷ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İletişim Yayınları**, 29.Baskı, İstanbul 2014, s.83.

²⁸ Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayınları,23. Baskı, İstanbul 2014, s.11-15.

²⁹ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, VII, TTK, Ankara 2011, s. 132.

Dergisi'nin çıktığı Selanik'e baktığımızda ise sonraki yıllarda önemli değişimlerin merkezini oluşturacaktır.³⁰

Selanik XIX. yüzyıl sonuna doğru Osmanlı Devleti'nin Rumeli Vilayetleri'nin merkezi konumundadır. Buradaki gelişmelere bakıldığında valilerin önemli derecede etkisini görmek mümkündür. Selanik coğrafi yapısı incelendiğinde surlar, limanlar, ibadethaneler, kiliseler, camiler ve tekkelerden oluşan bir sosyal doku ile karşılaşmaktadır. Toplum yapısı is oldukça moziktir. Selanik en az Türk olan şehirlerden biri olarak tanımlansa da müslüman oranı dikkat çekmektedir. 1830 yıllarına bakıldığında şehrin %34 gibi bir oranını Müslümanlar oluşturmuştur. Müslümanların yaşadıkları yerlere bakıldığında kuzey kesimleri olduğu anlaşılmaktadır. Bazı mahallelerde de müslümanlarla diğer cemaatlerin karışık olduğu bilgisine ulaşılmıştır.³¹ *Ayine Dergisi* de böyle bir ortamda yayım hayatına başlamıştır.

Ayine Dergisi'nin çıktığı dönemdeki toplumsal yapıyı şu ifadeler daha iyi anlatacaktır. "*Eski kıyafetli eski kafalı adamlar şehrin dar sokaklarında, تنها çarşılarında ağır adımlarla yürürlerdi. Şehrin her tarafı hisarlarla sarılıydı. İslam mahallelerinde hiç denize inmemiş yaşlı kadınlar bulunurdu. Selanik son bir çeyrek asır içinde birdenbire uyandı. İnsanı şaşırtan gelişmeler gösterdi Meşrutiyetten sonra pek çok seyyahın hayretle seyrettiği bu güzel, hareketli, aydınlık şehir meydana çıktı. İlerleme ve gelişmeyi isteyen pek az yaşlı kimseler, Tanzimattan sonra Selanik'in beş yüzyıl süren Osmanlı idaresinde ancak son zamanlarda iki aydın ve çalışkan vali gördüğünü, sadece bunların memlekette güzel eserler bıraktığını söylüyorlardı. Biri Sabri Paşa idi... Seçkin ve değerli valilerden ikincisi Mithad Paşa'dır. Midhad Paşa Selanik coğrafyasında önemli faaliyetlerde bulunmuştur.*"³²

XIX yüzyıl Osmanlı Devleti ve bilhassa Selanik'te oldukça çeşitli düşüncelerin varlığı ile karşılaşmıştır. Zihni olarak henüz berrak bir dönem söz konusu olmayıp ikilemlerin yaşandığı bir dönemdir.

³⁰ Mehmet Çelik, **Balkanlar'da Tanzimat: Midhat Paşa'nın Tuna Vilâyeti Valiliği (1864-1868)**, Libra Kitapçılık, İstanbul 2010, s.19-20.

³¹ Meropi Anastasiadou, **Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri Selanik**, Çev. Işık Ergüden, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2017, s.66-70.

³² Mahmut Muhtar Paşa, Fazlı Necip, **Rumeli'yi Neden Kaybettik**, Haz. Nurer Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul 2007, s.228.

C. Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitime Bakış

Eğitim tarihi insanlığın ilk evrelerinden itibaren zihinleri meşgul eden bir kavramdır. Eğitimin birçok tanımı yapılmakla birlikte genel çerçevede eğitimi, kişilerin zihinsel, bedensel, duygusal ve toplumsal yeteneklerinin içinde bulunduğu toplumla davranışlarının iyiye dönük geliştirilmesini ve yeni kazanımlar edinmesini sağlayan faaliyetler olarak nitelendirebiliriz. Eğitim kimi zaman planlanmış bir şekilde gerçekleşirken kimi zaman da tesadüfi olarak gerçekleşmektedir. Bununla birlikte eğitimle iç içe geçmiş bir kavram olan öğretim kavramına baktığımızda eğitimin bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Öğretim, genellikle öğretmenler tarafından okullarda veya belirli bir teşkilatlanma yoluyla verilen bir bilgi aktarımıdır.³³ Öğretim de bilgi vermek amaçlanırken, eğitimde değerlerin de verilmesi söz konusudur. Öğretim kafada gerçekleşirken eğitim ise ruhu ve karakteri şekillendirir. Bu durumda eğitim ve öğretim kavramları iki ayrı ve uzak disiplinler olmayıp eğitimin bir alt kategorisi olarak tanımlanabilir.³⁴ Bu çalışmada da öğretim kavramı özel olarak ifade edilmemiş, eğitim çerçevesi içerisinde değerlendirilmiştir. Öğretim faaliyetleri sadece okullarla sınırlı değildir. Yaşamın içinde gerçekleşen bu tür öğretim faaliyetleri yaygın eğitim olarak adlandırılmaktadır. Osmanlı eğitim tarihi incelendiğinde yaygın eğitimin etkin bir şekilde izlerini görmek mümkündür. Bununla birlikte örgün eğitim kurumları da varlığını devam ettirmiştir.

Tüm dünyada olduğu gibi, Osmanlı Devleti de vatandaşlarını kendi düşünceleri doğrultusunda yetiştirmek amacıyla eğitim-öğretim müesseseleri kurmuştur. Osmanlı Eğitim Sistemi içinde klasik dönemde en çok medreseler yer almaktadır.

Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile birlikte yenileşme yolunda adımlar atılmıştır. Eğitimin batı çizgisine geçtiği açıkça ortaya çıkmıştır. Tanzimat Dönemi eğitim reformlarının temelini, eski kurumları yıkmadan yerlerine yenilerini kurmak oluşturmaktaydı. Bu dönemde Tanzimatçıların görüşü, Avrupa'nın liberal ve laik fikirlerinin tesiriyle beraber; Osmanlılık ideolojisi eğitim kurumlarına da yansımıştır, bu anlayışla yeni okullar açılarak müslim ve gayri müslim kesimi Osmanlılık fikriyle

³³ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, Pegem Yayınları, 28. Baskı, Ankara 2015, s.2.

³⁴ Hilmi Ziya Ülken, **Eğitim Felsefesi**, Ülken Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2001, s.9.

kaynaştırılmaya çalışılmıştır. Bu sebeple gayrimüslim cemaatlere kendi okullarını kurma hakkı verilmiştir. Bundan sonra bu cemaatlerin açtıkları okulların sayıları imparatorluk içerisinde hızla artmaya başlamıştır³⁵. *Ayine Dergisi*'nin çıktığı coğrafyada özellikle Bulgar halkının sayıca az olmasına rağmen okullaşma yolunda ileri seviyede olduğu bu görüşü desteklemektedir.³⁶

Cevdet Paşa'ya göre, Reşit Paşa ve arkadaşlarının amacı örgün ve yaygın olarak halkı eğitmek ve Avrupa usulüne göre düzenlemektir. 1856 tarihli Islahat Fermanı ile Avrupa'nın ilminden ve biliminden yararlanılacağı belirtilmiştir. Tanzimat Dönemi örgün eğitim sistemlerine bakıldığında rüşdiyeler, idadiler ve sultanilerle karşılaşılır.³⁷

Çalışmamızın esas kısmını teşkil eden yaygın eğitim hususuna bakıldığında gazeteler ile karşılaşmaktayız. Bu dönemde bilinçli halk eğitim çalışmaları yapılmıştır. Bununla birlikte kıraathane denilen gazete ve kitapların bulunduğu mekanlar açılmıştır. Belirli bir ücret karşılığında ilmi anlamda zengin eserlere ulaşılması kolaylaştırılmıştır. Bu dönemde batıdaki gelişmelerin Osmanlı toplumunda da yavaş yavaş yansıdığı görülmüştür. Tanzimat Dönemi ile kadınlara devlet eliyle mesleki ve kültürel açıdan eğitim kapılarını aralanmıştır.³⁸ Toplum içinde okula gidememiş halk kesimi çeşitli yaygın eğitim yoluyla kendilerini geliştirme fırsatı bulmuşlardır.³⁹

³⁵ Bayram Kodaman, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Ankara, 1991, s.11-12.

³⁶ Mahmut Muhtar Paşa, Fazlı Necip, **a.g.e**, s.234.

³⁷ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, Yahya Akyüz, Pegem Akademi,28. Baskı, Ankara 2015, s.159.

³⁸ Şefika Kurnaz, **Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011, s.24-30.

³⁹ Necdet Sakaoğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003,70-79.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OSMANLIDA BASIN VE AYİNE DERGİSİ

Bir üst yapı kurumu olarak eğitim, Tanzimat Dönemi ile birlikte yeniden şekillenmeye ve çeşitli açılardan geliştirilmeye çalışılmıştır. Toplumun genel sorunu olan eğitimin, birçok kişiye ulaştırılması bakımından basının önemli görevler üstlendiği görülmüştür. Bu derece öneme sahip olan bir kuruluşun tarihi zeminini doldurarak birinci kısımda basın tarihinden söz edilecektir. İkinci kısımda ise çalışmamızın ana kaynağı olan *Ayine Dergisi*'nin kısa bir tanıtımı yapılarak, biçimsel özelliklerine, üslûp özelliklerine ve yazar kadrosuna değinilecektir.

1.1.BASIN TARİHİ

Basın; belirli sürelerde basılan, içerisinde çeşitli alanlardan haberi ve düşüncüyü barındıran, bunları halka ulaştıran yayınların bütünüdür. Günlük yayımlananlar gazete, haftalık ve aylık gibi belirli periyotlarda yayımlananlar ise dergi olarak adlandırılmaktadır.⁴⁰ Fakat bu tanımlamalar, çoğu zaman dikkate alınmamış dergi ve gazeteler birbirlerinin yerine kullanılmıştır.

Basının toplumların şekillenmesinde önemli işlevi vardır. Nitekim Ziya Gökalp, “*Hergün herkesin ayağına giden ve herkesin anlayabileceği dersleri okutan canlı bir okuldur*” ifadeleriyle kişilerin gelişimindeki önemi açıklamıştır.⁴¹ Ayrıca Zekeriya Sertel de gazetenin bir ayna olduğunu, gazetecilerin de bu aynaya bütün kederleri ve sevinçleri yansıttığını söylemiştir.⁴²

Osmanlı Devleti'ne matbaanın, gazetenin, dergininin gelmesi ve yayılması çeşitli aşamaları geçerek olmuştur. Osmanlı basın hayatının aynı dönem sınır komşularına ve dönemin Batılı devletlerine karşın çok geç başladığı anlaşılmaktadır. Tarihsel sürece baktığımızda matbaanın Osmanlı Devleti'ne girişi ilk gazetenin basımının yapıldığı 1830 tarihinden çok öncedir. Bu tarihlerden önce Osmanlı Devleti

⁴⁰ M. Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 1982, s. 19.

⁴¹ Detaylı bilgi için bkz; **Cumhuriyet Gazetesi**, 4 Haziran 1924.

⁴² İnuğur, **a.g.e.**, s.22.

kendisini en güçlü devletlerden biri olarak gördüğü için kendi dışında meydana gelen yenilik ve gelişmelere uzak durmuştur. Bu yüzden başlangıçta basın üzerindeki çalışmaları dikkate almamıştır.⁴³

Osmanlı Devleti'nin basın ile yakinen tanışması, Fransız İhtilali neticesinde Avrupa basınının İstanbul'da görülmesiyle başlamıştır. İlk olarak, 1821 Yunan İsyan'ı sırasında İzmir'de Fransız asıllı tüccarlar tarafından Fransızca gazete yayımlanmıştır. Bu ilk çalışmalar oldukça ilgi uyandırmıştır. Başlangıçta siyasi bir yayın olmamakla birlikte sonrasında siyasi kaygıyla varlığını sürdürmüştür.⁴⁴ Osmanlı Devleti de bu siyasi yansımalarla oldukça etkilenmiş ve basını tanıma yolunu tercih etmiştir. Öncelikle, Avrupa basınından tercüme yapılmıştır. Bununla birlikte basının etkilerini yakinen gören Mehmed Ali Paşa da kendi emelleri üzerinde çalışmalarına devam etmiştir. 1828 yılında Mehmed Ali Paşa tarafından çıkarılan *Vekayi-i Mısriyye* adıyla ilk gazete yayımlanmıştır. Kahire'de çıkan bu gazetenin yarısı Türkçe, yarısı Arapça şeklindedir.⁴⁵

Aradan birkaç yıl geçtikten sonra II.Mahmut'un uzun süredir zihnini meşgul eden gazete yayımlama düşüncesi başarılı olmuş ve ilk resmi gazete olan *Takvim-i Vekayi* 1 Kasım 1831 tarihinde yayımlanmıştır. *Takvim-i Vekayi*'ye bakıldığında Tanzimat'ın hazırlayıcılığını üstlendiği anlaşılmaktadır. *Takvim-i Vekayi*'nin Arapça, Farsça, Fransızca, Rumca, Ermenice, Bulgarca çıktığı görülmüştür. Böylelikle tüm halka ulaşmayı ve onları alınan kararlardan haberdar etmeyi amaçlamaktadır. Gazetenin mutfağına baktığımızda bugünkü anlamda genel yayın müdürü diyebileceğimiz isim ise Mehmet Esat Efendi'dir, ilk muhabirler ise Sarim Efendi ve Sait Beydir.⁴⁶

Takvim-i Vekayi, ilk resmi yayın olması bakımından önem taşımakla beraber ilk gazete sınıfına dahil edilmesi, Osmanlı basınının öncüsü sayılması pek de doğru

⁴³ Hakan Yüksel, "Osmanlı İmparatorluğu'na Matbaanın Girişi ve Toplumsal Yankıları", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s. 125-128.

⁴⁴ Detaylı bilgi için bkz. Sezai Arusoğlu, "Türkiye'de Fransızca Basın" Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1988, s.27-28.

⁴⁵ Orhan Kuloğlu, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul 2015, s. 21-24.

⁴⁶ Detaylı bilgi için bkz. Emre Gebece, "Tarih Araştırmalarına Bir Kaynak Olarak Takvim-i Vekayi (1831-1840)" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2014; Metin Çatalkaya, "Bir Kaynak Çalışması Olarak Takvim-i Vekayi (1840-1849)" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2017.

değildir. Çünkü bu gazete bir havadis kağıdı ve aynı zamanda padişahın yaptığı yenilikleri anlatan resmi bir yayındır. *Takvim-i Vekayi*'den sonra 1840'ta İstanbul'daki ilk özel gazete olan *Ceride-i Havadis* ile karşılaşmaktayız. *Ceride-i Havadis* bir diplomatik olayın neticesinde İngiliz ticaret ve gazete muhabiri tarafından çıkarılmıştır. Yazarlarına baktığımızda ise büyük çoğunlukla Ermenilerden oluşmuştur.

Tanzimat ile gündemimizi meşgul etmeye başlayan gazete ve dergiler, yalnız resmi bir yayın organı olarak değil, özerk veya kişilerin özel gayretleri neticesinde de ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, ilk özel Türkçe gazete olan *Tercüman-ı Ahval*'dir. 21 Ekim 1860 tarihinde Agah Efendi ve Şinasi tarafından yayımlanmıştır. Gazetecilik ve edebiyat tarihi bakımından önemli bir yere sahip olan Şinasi'nin basın literatürüne yeni izler getirdiği görülmektedir. Şinasi 1861'de Agâh Efendi öncülüğünde çıkan *Tercüman-ı Ahval*'de ilk gazete yazılarını kaleme almıştır. Sonrasında 1862'de *Tasvir-i Efkâr* ismiyle kendi gazetesini çıkarmaya başlamıştır.⁴⁷ Bir fikir gazetesi olan *Tasvir-i Efkâr* hürriyet düşüncesini yayması bakımından büyük önem taşır. Gazetenin önemli isimleri arasında Namık Kemal ve Recaizade Mahmut Ekrem'i görmekteyiz.

Osmanlı Devleti'nde Türkçe yayımlanan gazeteler incelendiğinde bahsedilenlerin dışında, *Muhbir* (1866), *Basiret* (1869), *İbret* (1870) gazeteleri görülmektedir. Ayrıca diğer gazetelere nazaran yayın hayatı daha kısa süren bazı gazeteler de görülmüştür: *Ayine-i Vatan* (1866), *Ruzname-i Ayine-i Vatan* (1867), *Muhip* (1867), *Utarit* (1867), *İstanbul* (1868) , *Terakki* (1868), *Mümeyyiz* (1869), *Vakayi-i Zaptiye* (1869), *Diyojen* (1869), *Hakayikül Vakayi* (1870), *Asır* (1870), *Devir*(1870), *Bedir* (1870), *Hadika* (1871), *Hayal* (1872), *Hûlasat'ül Efkâr*(1873), *Medeniyet*(1874), *Sadakat*(1875), *İstikbal*(1875), *Vakit* (1875), *Sabah* (1876) bunlardandır.

Genel bir tasniflendirme yapıldığında, 1831-1864 yıllarını Tanzimat basınının birinci dönemi olarak, 1864-1876 yıllarını da ikinci dönem olarak belirtmek mümkündür. Bu dönemde yaşanan siyasi gelişmeler devletin basın üzerindeki düzenlemelerine neden olmuştur. Birinci dönemde gördüğümüz düzenlemeler;

⁴⁷Berkes, a.g.e, s. 260-261.

Matbaalar Nizamnamesi (1857), Ceza Kanunu (1858), Matbuat Nizamnamesi (1864), ve Pul Resmi (1864) ile devam etmiştir. İkinci dönemde ise özel gazetelerin bir hayli yaygınlaştığı ve siyasi endişeler neticesi ile sınırlandırmalar getirilmiştir. 1867 yılında Âli Kararname yayımlanmıştır. Buna göre artık devlete gazete kapatma yetkisi de tanınmıştır.⁴⁸ Bundan sonra ise Sansür Hakkında Âli Kararname (1876) yayımlanmıştır. Mahmud Nedim Paşa tarafından uygulanan bu sansüre göre süreli yayımlara, yayın hayatına girmeden önce bir denetim yapılması zorunluluğu getirilmiştir.⁴⁹ Böylece Osmanlı Devleti'nin aleyhine söylemler engellenmiştir.

Tanzimat dönemiyle birlikte bir değişim süreci yaşanmıştır. Bu değişim süreci Osmanlı mahalli idarelerinde de görülmektedir. İlk olarak eyalet sistemi kaldırılarak vilayet sistemine geçilmiştir. Vilayetler oluşturulurken de her vilayetın merkezinde bir matbaa oluşturulması istenmiştir. Vilayet gazeteleri taşradaki resmi basın niteliğindedir. Devlet destekli bir yönlendirme söz konusudur. Bu gazetelerin öncelikle padişah hakkındaki haberler verilmektedir. Onun dışında, yönetmelik yasa gibi duyurulması istenen haberleri barındırmaktadır. Sosyal yapı hakkında birçok bilgiye ulaşmak için önemli bir başvuru kaynağı niteliği taşır. Vilayet gazetelerinin özelliklerine baktığımızda içeriğinde imzasız yazıların yer aldığı, genellikle 2-4 sayfa aralığında olduğu bazen de ilaveli yayınların yer aldığı anlaşılmaktadır.⁵⁰ Çalışmamızın temel kaynağı olan *Ayine Dergisi*'de Selanik Vilayeti'nde yayın hayatına başlamıştır. Buradaki vilayet gazetesi ise *Selanik* adıyla yayımlanmıştır.⁵¹

Tanzimat dönemiyle birlikte gazetelerin yanında dergi çalışmalarına da başlanmıştır. 1849 yılında ilk Türkçe dergi olan *Vaka-i Tıbbiye* yayımlanmıştır. Bu derginin bir tıp dergisi olduğu ve 28 sayı yayımlandığı görülmüştür. Aynı zamanda Fransızca nüshası da mevcuttur. 1862 yılında ise Münif Paşa tarafından kurulan

⁴⁸ Kuloğlu, a.g.e, s.59-61.

⁴⁹ *Ayine Mecmuası*, 18 Nisan 1291 / 5 Rebiülahir 1293, nr.24., s.4.

⁵⁰ Vilayetler hakkında detaylı bilgi için bkz: Atilla Girgin, **Türk Basın Tarihi'nde Yerel Gazetecilik**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2001; Uygur Kocabaşoğlu, Ali Birinci, "Osmanlı Vilayet Gazete ve Matbaaları Üzerine Gözlemler", **Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi**, Sa. 2, 1995.

⁵⁰ Ünal Taşkın "Vilayet ve Maarif Salnamelerine Göre Balkan Vilayetlerindeki Matbaa ve Gazeteler" **Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu**, C.1, Yay. Haz. Merve Uğur, Ankara 2018.

⁵¹ Hatice Oruç, **1320 Sene-i Hicriyyesine Mahsus Selanik Vilayet Salnamesi**, TTK, Ankara 2014, s.443.

Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye Derneği'nin bir yayım organı olan *Mecmua-i Fünun* yayımlanmıştır. Gerçek anlamda dergi niteliğini taşımaktadır. 1862 yılında ilk resimli Türk dergisi ise *Mirat* Mustafa Refik tarafından yayımlanmıştır. Bu dergi kısa soluklu olmuş 3 sayıyı geçememiştir. Dergicilik faaliyetleri, kısa sürede çeşitli disiplinlerin kullanım sahasında yerini almıştır. Keza 1863 yılına geldiğimizde *Musiki-i Osmani* adında ilk müzik dergisini görmekteyiz Bu dönemde çeşitli alanlarda birçok derginin varlığı söz konusudur. Fakat çalışmamızda hepsi yer almamıştır. Özellikle kadın ve çocuk bağlamındaki dergilere değinilecektir.⁵²

1.1.1. Çocuk Gazete ve Dergileri

Tanzimat'ın ilanı ile birlikte yayım hayatında artık çocuk dergilerini de görmekteyiz. Çoğu zaman, bir derginin eki olarak bazen de müstakil bir çalışma şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Dergiler çocukların evi dışındaki dünya ile tanışmasını sağlayan bir vasıta görevini taşımaktadır. Birçoğunun birincil hedefi eğlendirerek bilgilendirmeyi ve yönlendirmeyi sağlamaktır. Alışılmış öğelerin yanında yaşamlarına yeni kavramları da katmayı hedeflemektedirler.⁵³

Bu dergilerden ilki *Mümeyyiz Gazetesi*'nin bir eki olan *Mümeyyiz Dergisi*'dir. *Mümeyyiz Dergisi* 1869 yılında yayım hayatına başlamıştır. 49 sayılı bir ömrü olan bu derginin amacı çocukları terbiye etmek ve ilmi anlamda gelişmelerini sağlamaktır.⁵⁴ Sıtkı Efendi tarafından çıkarıldığı bilinmektedir.⁵⁵ Fakat yaptığımız araştırmalar neticesinde *Ayine Dergisi*'nin de sahibi imtiyaz vekili olan Radoviçli Mustafa Bey'in de *Mümeyyiz* adında bir dergi çıkardığı bilgisine ulaşılmıştır.

⁵² Aslı Yapar Gönenç “Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Sa.29,2007, s.64-65.

⁵³ Lale Uçan “Osmanlı Çocuk Dergilerinin Çocuk Kimliği Üzerine Etkileri” **Osmanlı Dünyası’nda Çocuk Olmak**, Yay. Haz. Haşim Şahin, Nurdan Şafak, Dem Yayınları, İstanbul 2012, s.170.

⁵⁴ Detaylı bilgi için bkz: Şeyma Yaşar, “**İlk Çocuk Dergilerinden Mümeyyiz**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001; Belkıs Ulusoy Nalcıoğlu, **Mümeyyiz İlk Çocuk Gazetesi (1869-1870)**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2006; Yakup Arslan, “**Mümeyyiz Dergisi'ndeki Dinî Motiflerin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

⁵⁵ Cüneyd Okay, **Eski Harfli Çocuk Dergileri**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999, s.33.

Mümeyyiz Dergisi'nin uzun süreli yayın hayatında bulunmasından dolayı ikisinin de aynı *Mümeyyiz Dergisi* olduğu düşünülmektedir.⁵⁶

Hazine-i Etfal Dergisi hakkında çok fazla bilgi olmamakla birlikte İstanbul'da 1873 veya 1874 yıllarında yayım hayatında olduğu düşünülmektedir. Elimizde tek sayısı vardır. İçeriğinde ise, her çocuğun canının sıkılmadan okuyabileceği ifadeleri yer almaktadır. Ayrıca bulunan tek sayısının üzerinde bir kitabın ve süreli yayının reklamı olduğu görülmektedir.⁵⁷

Sadakat Gazetesi 1875 yılında yayımlanmıştır. *Mümeyyiz Dergisi*'nden sonra çocuk yayımı bakımından ikinci önemli eser kabul edilmektedir. 6 sayı ile yayım hayatında gördüğümüz *Sadakat Gazetesi*'nin isim değiştirdiği anlaşılmaktadır. *Etfal Gazetesi* şeklinde devam etmiştir. Toplamda 23 sayıya ulaşmıştır. İlk resimli çocuk gazetesidir. Çocukların etraflarında göremeyecekleri görselleri tanıtmaya amacı taşımaktadır. Hem eğlendirici hem de öğretici niteliktedir.⁵⁸

Arkadaş Dergisi batılı anlamda ilk çocuk dergisi kabul edilmektedir.1876 yılında önemli çocuk edebiyatçılarından olan Mehmet Şemseddin tarafından yayımlanmıştır. Dergide, çocuklar için böyle yayınların gerekliliğinden bahsetmektedir. Ayrıca kendi yazdığı piyes ve hikayeleri de burada görmekteyiz. 13 sayı yayımlanan *Arkadaş Dergisi* resimli bir dergidir.

Ayine Dergisi'nden sonra yayım hayatında bulunan diğer dergilerden biri *Tercüman-ı Hakikat Gazetesi*'dir. 1879 yılında başlamıştır. 26 sayı yayımlanan bu gazete, çocuklara özellikle de rüştiye mektebi öğrencilerine yöneliktir.⁵⁹ Bir başka çocuk dergisi ise *Bahçe*'dir. 1880 yılında yayımlanmıştır. Edebi ve Avrupalı bir dergidir. Fransızca'nın da öğretildiği bu dergide eğitimlik esas hedefdir. Burada

⁵⁶ Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, Yay. Haz. Orhan Hülâgü, Mustafa Ekincikli, vd., Sebil Yayınları, C. IV, İstanbul 1998, s.72.

⁵⁷ Cüneyd Okay, **a.g.e.**, s.37-38.

⁵⁸ Aliye Nur Ercan "**Etfal Gazetesi'nin Metin ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi**", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya 2014, s.13-16.

⁵⁹ Merve Büşra Göçen, "**Tercüman-ı Hakikat Gazetesi'nin II. Abdülhamid Dönemi Çocuk Eğitimine Katkısı (1296-1297/ 1879-1880)**", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018, s.12-13.

eğlendirerek öğretmek hedeflenmektedir.⁶⁰ Bu dergilerin dışında, *Çocuklara Arkadaş* (1 Nisan 1881), *Çocuklara Kıraat* (23 Aralık 1881), *Vasita-i Terakki* (28 Nisan 1882), *Mecmua-i Nevresidegân* (1882/1883), *Etfal* (14 Ocak 1886), *Teşvik* (19 Nisan 1886), *Nümune-i Terakki* (7 Nisan 1887), *Debistan-ı Hired* (14 Nisan 1887), *Çocuklara Talim* (16 Aralık 1887), *Parça Bohçası* (1889/1890), *Mektep* (7 Ağustos 1891) adlı dergileri de yayın hayatında görmekteyiz.

1.1.2. Kadın Gazete ve Dergileri

Osmanlı Devleti'nde de başta siyasal ve sosyal hayatta olmak üzere eğitim, kültür, hukuk, ekonomi ve düşünce alanında meydana gelen değişimlerle büyük bir yapısal dönüşüm gerçekleşmiştir. Bu değişim ve dönüşümden toplumun her kesimi etkilenmiştir. Özellikle kadınların ön plana çıktığı gözlemlenmiştir. Kızlar için okulların açılması, eğitim ve sosyal alanda kadınları daha faal hale getirmiştir. Bu dönemde kadınların başta toplumsal meseleler olmak üzere kendileri ile ilgili sorunlar ve çözüm yolları bulma konusunda basın önemli rol oynamıştır. Basın dünyasında kadının kendini, kendi dilinden anlatmasını hedefleyen kadın dergileri ve gazeteleri basın hayatında yer edinmiştir.

İlk kadın dergisi *Terakki-i Muhadderat*'tır. Haftalık olarak çıkan bu derginin ilk sayısı 15 Haziran 1868 tarihlidir. 48 sayı olarak Ali Raşit tarafından yayınlanmıştır.⁶¹ İlk kadın dergilerinin genellikle erkekler tarafından yayımlandığı görülmüştür.

1880 yılında *Aile* adında bir dergi ile karşılaşmıştır. İçerik olarak *Ayine Dergisi'ne* benzemektedir. Daha çok kadınlara ve çocuklara ev işleri ile ilgili bilgi vermektedir.⁶² 1886 yılında ise yazar kadrosu da kadınlardan oluşan *Şükûfezar* ile karşılaşmaktayız. Sahibi kadın olan ve yazı kadrosu kadınlardan oluşan kadın dergisidir. 1895'te ise yayın hayatına başlayan, başyazarı ve yazı kadrosu tamamen kadınlardan oluşan *Hanımlara Mahsus Gazete* görülmektedir. 1895-1908 tarihleri arasında 13 yıl boyunca çıkan en uzun süreli kadın dergisidir. Bu yayınlar kadın

⁶⁰ Ahmet Akıl, “Bahçe Dergisi Üzerine Tahlili Fihrist, İnceleme ve Metin”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2014.

⁶¹ Büşra Akgün Ezin “Osmanlı Kimliği İnşasında Terakk-i Muhadderat” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

⁶² Okay, a.g.e, s.50.

sorunları, aile, toplum ve iş yaşamı, eğitim, sağlık, moda, giyim vb. farklı konularda yazılar yayımlamıştır. Yayın çıkış sırasına bakıldığında dergilerin biçim ve içerik açısından gelişimi çok net bir biçimde görülebilmektedir. İlk yayınlar genellikle yazı başlıkları ve yazar adları belirtilmeyen sayfalardan oluşurken 1900’lerden itibaren çıkmaya başlayan yayınlarda yazıların ve makale başlıklarının verilmeye başlandığı yazar adlarının yer aldığı görülmektedir. İlk yayınlar daha çok kadınlara ev işlerinde, çocuk büyütmede yardımcı olacak bazı pratik bilgileri vermeyi, onları ahlaki konularda aydınlatmayı ve edebiyat, tarih, coğrafya gibi konularda genel bilgiler vermeyi amaçlamıştır. Daha sonra çıkan yayınlara bakıldığında kadın yazarlar tarafından yazılmış köşe yazılarının çeşitliliği ve bu köşelerde işlenen konuların sadece aydınlatıcı bir üslupla değil aynı zamanda tartışmacı, sorgulayıcı olduğu da anlaşılmaktadır.⁶³

Kadın gazete ve dergileri tarihe özellikle kadın tarihine ışık tutmanın yanı sıra başta edebiyat olmak üzere, musiki, moda, yemek, karikatür, tıp tarihi, şehircilik tarihi gibi başlıklarda araştırma yapacak araştırmacılar için eşi bulunmaz bilgi kaynaklarıdır.

Belirtilenlerin dışında kadın dergilerinden bazıları ise şunlardır: *Alem-i Nisvan* (1906), *Bilgi Yurdu Işığı* (1917).

1.2.AYİNE DERGİSİ

Öncelikle dergimize isim olan ayine kelimesine bakıldığında, Farsça bir isim olup günümüzde kullanılan ayna kelimesine karşılık gelmektedir.⁶⁴ Ayna, tarihten günümüze kadar incelendiğinde, günlük hayatta kullanılan bir nesnenin ötesinde çeşitli anlamları kapsamaktadır.⁶⁵ *Ayine Dergisi*’nde de aynaya sembolik bir anlam yüklenmiştir.

Aynanın özelliklerine baktığımızda ise en önemli özelliğinin, karşısındaki her şeyi içine alarak, olduğu gibi yansıtmasıdır.⁶⁶ Bu yönüyle bakıldığında Ayine isminin

⁶³ Aynur İlyasoğlu, Deniz İnel “Kadın Dergilerinin Evrimi” **Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler (1849-1984)**, Gelişim Yayınları, 1984, s.163-167.

⁶⁴ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, 24.Baskı, Ankara, 2007, s.55.

⁶⁵ Nermin Sinemoğlu, “Ayna”, **DİA**, 1991, C.4, s.259-260.

⁶⁶ İskender Pala, “Ayna”, **DİA**, 1991, C.4, s.262.

doğru bir tercih olduğu söylenebilir. Zira döneminin kadınlarını ve çocuklarını yansıtması, onların kendi davranış ve eğitim durumlarını görmelerini ve içinde buldukları durumu değerlendirmelerini hedeflemiştir. Ayine isminin dergiye verilış nedeni dergide şu şekilde açıklanmaktadır:

“Kadınlar tabi’atı mâ’il-i zinet ve arayış olarak tezyînât-ı zâhirede en ziyâde ayineye muhtâc olduklarından ma’ârifle tezyîn-i ahlâk ve efkâr itmelerine delâlet idecek vâsıtayı dahi mey ve ülfetlerine tevfiık itmek emniyesiyle iş bu gazetenin adına (Ayine) denilmiştir.”⁶⁷

Ayine, hem gerçekleri olduğu gibi yansıtmasıyla toplumsal dokudan izler taşıırken hem de bir ziynet eşyası olması bakımından çocukların ve bilhassa kadınların ilmi ve ahlaki sslenmelerinde bir araç olarak görülmüştür.

Ayine Dergisi, Selanik’te 2 Teşrîn-i Sâni 1291/14 Kasım 1875 tarihinde⁶⁸ Selanik Vilâyet Matbaası’nda⁶⁹ yayım hayatına başlamıştır. 3 Teşrîn-i Evvel 1292/ 15 Ekim 1876 tarihinde de yayım hayatı son bulmuştur.⁷⁰

Ayine Dergisi’nin müslüman kadınlara ve çocuklara yönelik olduğu görülmektedir. Bunu “*Muhadderât ve etfâle mahssdur*”⁷¹ çıkış cümlesiyle anlamaktayız. Toplam 41 sayı görülen dergi, haftada bir defa pazar günleri çıkmıştır. *Ayine Dergisi*’nin, dönemin siyasi gazetelerinden olan *Zaman Gazetesi*’nin ilavesi olduğu düşünülmektedir.⁷² Bununla birlikte yalnızca *Ayine Dergisi*’nin de satın alınabileceği ifade edilmiştir. Derginin creti de bu yönde farklılık göstermiştir. *Zaman Gazetesi* alanlar için seneliği bir mecdiye olmakla birlikte, almayanlara yirmi beş kuruştur ve bir nüshası yirmi paradır. Bunun dışında *Zaman Gazetesi* alanlardan

⁶⁷ **Ayine Mecmuası**, 2 Teşrin-i Sani 1291 / 15 şevval 1292, nr: 1, s.2.

⁶⁸ **Ayine Mecmuası**, 2 Teşrin-i Sani 1291 / 15 şevval 1292, nr: 1, s.1.

⁶⁹ Selanik Vilayet Salnamesinde, Selanik Vilayet Matbaaları kısmında bu matbaanın daha önce resmi bir matbaa olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Hatice Oruç, **a.g.e.**, s.442-443.

⁷⁰ Yirmi sekizinci sayıdan itibaren sahibi imtiyaz vekili Mustafa’dan Hamdi’ye geçtiği ifade edilir ve burada dergiye abone olanların aboneliklerinin bitimine kadar yayım hayatının devam edeceği açıklanır. **Ayine Mecmuası**, 20 Haziran 1291 / 10 Cemaziyelahir 1293, nr: 28, s.1.

⁷¹ **Ayine Mecmuası**, 2 Teşrin-i Sani 1291 / 15 şevval 1292, nr: 1, s.1.

⁷² Radoviçli Mustafa Bey tarafından ilk adı, **Rumeli Gazetesi** (1289 Hicri/1288 Rumi) ve son olarak **Zaman Gazetesi** (1293 Hicri/1291 Rumi) adını alan ve aynı şekilde Mahmut Hamdi tarafından devam ettirilen dönemin siyasi gazetesidir. Ayrıca derginin künyesinde, müşteri olmak isteyenlerin **Zaman Gazetesi**’ne başvurmaları gerektiği belirtilir. **Ayine Mecmuası**, 9 Teşrin-i Sani 1291 / 22 şevval 1292 nr: 2.

ek bir posta ücreti alınmamıştır. Üç aylık ve altı aylık satılmayacağı, senelik abonelik usûlünün olduğu *Ayine Dergisi*'nin künyesinde açıklanmıştır. Sadece *Ayine Dergisi* alanlar için ise posta ücreti on yedi kuruş olarak belirlenmiştir.⁷³ Dönemin diğer dergileri on ile kırk para arasında değişkenlik gösterirken *Ayine Dergisi*'nin yirmi para olması ortalama düzeyde bir ücreti olduğunu göstermektedir.⁷⁴

1.2.1. Biçimsel Özellikler

Ayine Dergisi'ne biçim olarak bakıldığında, her sayının dört sayfadan oluştuğu görülmektedir. Her sayfa da iki sütundan meydana gelmiştir. *Ayine Dergisi*'nin künyesinde, sağ üst köşesinde dergiye nasıl abone olunacağı hakkında, sol üst köşesinde ise ücreti hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Yaptığımız ölçümlere göre derginin ebatları 21x30.5 cmdir. Fakat bazı sayılarda birkaç santim değişkenlik göstermektedir. Bunun, sayfalar ayrılırken yapılan kesimden kaynaklandığı düşünülmektedir. Zira genel olarak incelendiğinde boyutlarında büyük bir farklılık olmadığı anlaşılmıştır.

Ayine Dergisi'nin içine baktığımızda, döneminin diğer dergilerden farklı olarak dergide resimlere yer verilmemiştir. Görsel öge bakımından fakirdir. Kağıt yapısının ise oldukça ince olduğu anlaşılmıştır, hatta bazı sayılarda sayfalar arasında yazıların diğer sayfalara yansıdığı görülmüştür. *Ayine Dergisi*'nin kağıt rengine bakıldığında sarı ve tonları arasında üç grup renkten söz edilebilir.

Ayine Dergisi'nin düzenli bir yayın politikasından söz etmek mümkün değildir. Başlangıçtan, ilk sekiz sayıya kadar düzenli bir şekilde devam etmiştir. Sekizinci sayıda bayram münasebetiyle, o hafta için çıkarılamayacağı bilgisi okuyucuya verilmiştir. Bundan sonra yirmi dördüncü sayıdan itibaren bir kesintiye uğramıştır ve bir haftalık gecikmeyle tekrar devam etmiştir. Yirmi yedinci sayıdan sonra da bir haftalık kesintinin olduğu görülmüştür. Bu kesinti, taht değişikliğinin yaşandığı Sultan Abdülaziz'in yerine, Sultan V. Murad'ın geçtiği döneme tesadüf etmektedir. Bu siyasi çalkantın dergiyi etkilediği anlaşılmaktadır.

⁷³ *Ayine Mecmuası*, 20 Haziran 1291 / 10 Cemaziyelahir 1293, nr: 28, s.1.

⁷⁴ Ayşe Kasap, *Evvel Zaman İçinde Çocuk Dergileri 1869-1928 Yılları Arasında Yayınlanan Osmanlıca Çocuk Dergileri*, Bilir Matbaa, İstanbul 2011, s.24-35.

Ayine Dergisi'nin, otuz birinci ve kırkıncı sayıları günümüze kadar ulaşmamıştır. Ayrıca kırk birinci sayının elimizdeki son sayı olduğu görülmektedir. Fakat bunun yayın hayatının neticelenmesinden mi, yahut günümüze ulaşamadığından mı kaynaklandığı bilinmemektedir. Kırk birinci sayıda ise “*mâba'dı var*” ifadeleriyle bitirilmiştir.⁷⁵

Ayine Dergisi'nde on sekizinci sayıdan itibaren tarihlendirmede bir karışıklık dikkatleri çekmektedir. Rumi yılın değişmesine rağmen, bir sonraki yıla devam edilmemiş, aynı yıl tekrar edilegelmiştir. Bunun muhtemel bir dizgi hatasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu durum on sekizinci sayıdan itibaren başlayıp kırk birinci sayıya kadar devam etmiştir.

Genel itibariyle bakıldığında kısa soluklu bir dergi olmuştur.

1.2.2. Üslûp Özellikleri

Ayine Dergisi dil yapısı bakımından incelendiğinde tek dilli bir üslûbun hakim olduğu anlaşılmaktadır. İfadeler genellikle günlük hayattaki izlerin yansımasyken bazen de oldukça ağır bir edebi eserin sesi şeklindedir.

Genel olarak dergideki kelimelerin, Arapça ve Farsçadan oluştuğu görülmüştür. Ayrıca okuyuculardan gelen mektuplarda da bu durum açıkça ifade edilmiştir. Nitekim, “*Ayine ismiyle çıkan gazetenizin bir tanesini elime geçirdim birkaç defa 'lar baştan aşağı okuyup ibâresi Türkçe yazılmadığı için birtakım sözlerine ma'nâ veremeyip her ne kadar lügât-ı kitaba baktımsa da lâyıkiyle ma'nâsını çıkaramayıp ancak murâd-ı âlîninizi bizi câhillikten kurtarmak*”⁷⁶ denilerek, derginin dilinin ağır ve anlaşılmasının güç olduğu vurgulanmıştır. Bunun yanında bazı sayılarda okuyuculardan gelen mektuplarda “*zât-ı âlînize haddim olmayarak ricâm şudur ki bundan böyle çıkacak nüshaları bizlerin anlayacağı mertebede Türkçe yazmalısınız*” ifadeleriyle dilinin daha açık hale getirilmesi yönünde taleplerin olduğunu görmekteyiz.

⁷⁵ *Ayine Mecmuası*, 3 Teşrin-i Evvel 1291 / 26 Ramazan 1293, nr: 41, s.4.

⁷⁶ *Ayine Mecmuası*, 9 Teşrin-i Sani 1291 / 22 Şevval 1292, nr: 2, s.3.

Ayine Dergisi'nin asıl gayesinin eğitim olmasından dolayı, günlük konuşma diline yaklaşmıştır. Dergide günlük hayattan örneklere yer verilerek ifadelerin anlaşılır hale getirilmesi sağlanmıştır. *Ayine Dergisi* kıssalardan alınacak hisseleri açık bir şekilde “*alınacak hisse*”⁷⁷ başlığıyla vermiştir.

Dergide, okuyuculardan gelen mektuplara titizlikle cevap verildiği ve gönderilen mektuplardaki talepleri dikkate alarak, ilerleyen sayılarda dilin daha anlaşılır kılınacağı yazılmıştır. Bu bağlamda, “*Tebriğimize teşekkür olunur vâkı‘â dediğiniz gibi ilk nüshamız da kadınların anlamayacağı sûrette bir takım ta‘bîrât kullanılmış idi lakin her şey iptizâsında eksikliği ola geldiğinden ve birinci numaramızda bazı mertebe husûsu ta‘bîrât kullanmaya mecbûr olduğumuzdan inşallah bundan böyle dilimizden geldiği mertebe sade ve açık sözler söylemeye çalışacağız*”⁷⁸ ifadelerinin, ilk sayı olmasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Fakat bu ağır ve tamlama yüklü dilden vazgeçilememiştir.⁷⁹*Ayine Dergisi*'nin okuyucularına karşı saygılı ve nazik bir tutum sergilediği söylenebilir.

Henüz tekamülünü tamamlamayan bir matbuat aleminin ilk parçası olan *Ayine Dergisi* 'nin asli olarak iki yazardan oluşmaktadır.

Dergideki imzalar incelendiğinde, muharriri ve imtiyaz vekili başlangıçta Mustafa Bey'dir. Onuncu sayıdan itibaren de sahibi imtiyazın vekili olarak Mahmud ismi ile karşılaşmaktayız. Yirminci sayıdan sonra da Mustafa Bey'in imzası yeniden devam etmektedir. Bununla birlikte daha sonra Hamdi ismi görülmektedir. Fakat Mahmud ve Hamdi'nin aynı kişiler olduğu anlaşılmaktadır.

Ayine Dergisi'nin yazarlarını incelediğimizde öncelikle derginin sahibi olan Mustafa Bey'le karşılaşırız. Aynı zamanda yazarlardan olan Mustafa Bey, Midhat Paşa'nın üç aylık valiliği sırasında dikkat çekmiş ve kısa sürede ilerlemiştir. İyi bir eğitim almadığı halde parlak zekası sayesinde önemli çalışmalarda yer almıştır. Mekatib-i İbtidaiye başkatipliği, akabinde Mekatib-i İdadiye Müdürlüğü yapmıştır. Mustafa Bey'in Meclisi Mebusan'da Maarif Vekilliği yaptığı da görülmüştür.⁸⁰

⁷⁷ *Ayine Mecmuası*, 9 Teşrin-i Sani 1291 / 22 Şevval 1292, nr: 2, s.2.

⁷⁸ *Ayine Mecmuası*, 9 Teşrin-i Sani 1291 / 22 Şevval 1292, nr: 2, s.4.

⁷⁹ *Ayine Mecmuası*, 3 Teşrin-i Evvel 1291 / 26 Ramazan 1293, nr:41, s.1-4.

⁸⁰ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, C.2. TBMM Basımevi Ankara 1982, s.1.

İstanbul için Namık Kemal ne ise Selanik için de Mustafa Bey'in o yönde olduğu ifade edilmiştir. Vatanına bağlılıkla nam salmıştır. Bu vatan severliğini sadece söylemde bırakmayarak özellikle basın çalışmalarıyla halkı bilinçlendirme yönünde gayretleri olmuştur. Çeşitli gazeteler yayınlamıştır. Bu gazeteler birbirinin devamı niteliğindedir. İlk olarak *Selanik* adıyla, sonra *Rumeli* ve *Zaman Gazetesi* ile son şeklini almıştır. *Zaman Gazetesi*'nin bir eki diyebileceğimiz *Ayine Dergisi* 'ndeki katkıları önemlidir. Ayrıca Mustafa Bey'in mektubi kaleminden yetiştiği bilinmektedir. Mizaç olarak da sert ve sinirli olduğu ifade edilmiştir.⁸¹

Onuncu sayıdan itibaren ise yazar olarak Mahmud⁸² ismiyle karşılaşırız. Yirminci sayıdan sonra da yayım hayatında yine Mustafa ismi görülmüştür. Mustafa Bey'in kısa bir süre İstanbul'a gittiği için yayın hayatından uzaklaştığını kendisi şöyle ifade etmiştir:

*“Hasbe'l-ma'zere gazeteleri yazamadığım ve bir aralık İstanbul'da bulunduğum müddetçe Ayine'nin tahrir ve neşri külfetini deruhte etmiş olan Mahmud Efendi biraderimizin himmet ve gayretini takdir ile kendisine mahsus teşekkür ederim.”*⁸³

Yirmi sekizinci sayıyla beraber Hamdi⁸⁴ ismiyle devam edilmiştir. Mustafa Bey'in yayın hayatını resmi olarak kendisine bıraktığı ve *Ayine Dergisi*'ne abone olanların, abonelikleri bitene kadar yayın hayatında kalacağını belirtmiştir.

1.2.3. İçeriğine Dair

Ayine Dergisi'nin içeriğine bakıldığında belirli bir düzende ilerlemediği fark edilmektedir. Her sayıda farklı türlerin veya yazıların varlığı söz konusudur. Genel olarak bakıldığında 164 içeriğin 132 si (% 80) kadınlar için ve 32 si de (% 20)

⁸¹ Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, Yay. Haz. Orhan Hülâgü, Mustafa Ekincikli, Hamdi Savaş, Sebil Yay., C. IV, İstanbul 1998, s.72.; Mahmut Muhtar Paşa, Fazlı Necip, **Rumeli'yi Neden Kaybettik**, Haz. Nurer Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul 2007, s.264-274.

⁸² **Ayine Mecmuası**, 11 Kanun-ı Sani 1291 / 26 Zilhicce 1292, nr: 10, s.4.

⁸³ **Ayine Mecmuası**, 14 Mart 1291 / 30 Safer 1293, nr: 19, s.1.

⁸⁴ **Ayine Mecmuası**, 20 Haziran 1291 / 10 Cemaziyelahir 1293, nr: 28, s.4.

doğrudan çocuklar için yazılmıştır.⁸⁵ *Ayine Dergisi*'nde kadınların sorunlarını ve taleplerini yazdıkları, isimsiz varaka ve mektuplar gönderdikleri görülmüştür.⁸⁶

Dergi de teşvik edilen ve uzak durulması istenen bazı kavramları verilmiş ve bunlar açıklanmıştır.⁸⁷ Bu dönemde kadınların dönemin siyasi ihtiyaçları doğrultusunda Selanik redif taburu için kendi bütçelerinden yardım yaptıkları ve bu yardımlara teşvik edildiği görülmektedir.⁸⁸

Ayine Dergisi'nde, Selanik Rüşdiye Mektebi Mu'allim-i Evveli Süleyman Efendi Hazreteri tarafından gönderilen matematik ve mantık soruları yer almaktadır. Bu sorular dördüncü sayıdan başlayarak, beşinci sayıda, altıncı sayıda, sekizinci sayıda, on ikinci sayıda, on üçüncü sayıda, on dördüncü sayıda, on beşinci sayıda, on altıncı sayıda ve on yedinci sayıda yer almıştır.

Ayine Dergisi'nde oldukça hacimli bir kısım ise Hâssa-i Ordu-yı Hümâyûnu'na mensûb Erkân-ı Harb Zâbitanı'ndan Kolağası Rıfat Efendi tarafından gönderilen hayvanat ve nebatata dair faydalı hikayelerdir. Bu hikayeler yedinci sayıdan itibaren parça parça verilmiştir. Yedinci sayıdan yirmi beşinci. sayıya kadar sürmüştür.

⁸⁵ Ayşe Bozkurt, **a.g.e**, s.75.

⁸⁶ **Ayine Mecmuası**, 15 Şubat 1291 / 2 Safer 1293, nr.15, s.1.

⁸⁷ Falcılık ve fal bakma eleştirilmiştir. Bkz **Ayine Mecmuası**,14 Kanun-ı Evvel 1291 / 27 Zilkade 1292, nr.7, s.1-2.

⁸⁸ **Ayine Mecmuası**, 30 Teşrin-i Sani 1291 / 13 Zilkade 1292, nr.4.

İKİNCİ BÖLÜM

2. AYİNE DERGİSİNDE ÇOCUK EĞİTİMİ

2.1.ÇOCUKLUK GELİŞİM EVRESİ VE EĞİTİME BAŞLAMA DÖNEMİ

Ayine Dergisi'nde çocukluk önemli bir dönem olarak nitelendirilmiştir. Bu önemli dönemde kazanılması gereken bir takım davranışlardan bahsedilerek bu davranışları kazanmanın ise eğitimden geçtiği vurgulanmıştır. Çocuğun bu eğitimi alma yolculuğunda olumlu ve olumsuz karşılaştığı tüm durumların, çocukların gelişimini etkileyeceği ve sonrasında topluma tesir edeceği anlatılmıştır.

İnsan hayatının biyolojik bir evresi olan çocukluk yakın dönemlerde çeşitli araştırmaların konusu olmuş ve bu konuda birtakım çalışmalar yapılmıştır. Çocukları daha iyi tanımak ve onların gelişim düzeylerine uygun adımlar atmak için tasniflendirme yoluna gidilmiştir. Bu tasniflendirme çalışmalarına bakıldığında bedensel ve ruhsal gelişim aşamalarının dikkate alındığı görülmüştür. Fakat, bu keskin çizgilerle ayrılmamıştır. Bu evreler birbirinin devamı şeklinde sürmüştür.⁸⁹ Tasniflendirme çalışmalarından biri de *Ayine Dergisi* 'nde görülmektedir.

Ayine Dergisi'nde çocukluk dönemi, doğumdan büyü çağına kadar kabul edilmiştir. Çocukların doğumdan itibaren çeşitli evrelerden geçerek tavır değiştirdiklerini ve bu evrelerde çocukların algı düzeylerinin nasıl olduğu açıklanmıştır. Çocukların hangi evrede hangi davranışı sergileyebileceği ve onlara nasıl davranılması gerektiği ifade edilmiştir.⁹⁰

Dergide çocukluğun gelişim evrelerine bakıldığında fikhî bir tasniflendirme yoluna gidilmiştir. Bu tasniflendirme *Ayine Dergisi*'nde şöyledir; çocukluk üç aşamadan oluşmaktadır. Birinci dönem "*Sabî-i Gayri Mümeyyiz*", ikinci dönem

⁸⁹ Bkz. Mehmet Nas, "**Çocukluk Dönemi Gelişimi ve Din Eğitimi**", İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2018.; Hasan Bacanlı, **Gelişim ve Öğrenme**,7. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara 2003.

⁹⁰ *Ayine Mecmuası*, 2 Teşrin-i Sâni 1291/ 15 Şevvâl 1292, nr:1, s.3.

“Kuvve-i Mümeyyize” ve çocukluğun son dönemi ise “Mürâhik⁹¹” şeklinde açıklanmıştır.⁹²

Sabî-i Gayri Mümeyyiz olarak adlandırılan birinci dönemde çocukların masum yani günahsız oldukları bilinmektedir. Çocukların bu dönemde iyi ile kötüyü seçme yetkinliğine sahip olmadıklarını bu sebeple yanlış bir davranışta buldukları takdirde de bir mesuliyetlerinin olmadığı söylenmektedir. Dil gelişiminin sağlandığı ve konuşma yetisinin yavaş yavaş oluştuğu dönem olarak tanımlanmıştır. Bu dönemde çocukları iyiye ve güzele yönlendirmenin gerekliliği söylenmiştir. Derginin birçok yerinde masumiyet alemi olarak da ifade edilen bu dönemde, çocuğun gözlem gücünün fazla olduğu açıklanmıştır. Bilinçaltına bu dönemdeki izlerin tesir edip ileriki yaşamlarında yansıtacağı vurgulanmıştır.

Nitekim “*ma’sûmiyet âlemi fotoğraf ayinesi gibidir bu ayineden levh-i tabî’ata nîk ve bed her ne aks ider ise ahz ve zabt ider*”⁹³ ifadeleriyle açıklanmıştır. Yine başka bir ifade de “*Tavr-ı evveli bir akl-ı heyûlâ’i olmasıyla hiçbir şeye kâbil değil ise de söz söylemeğe söz işitmekle ülfet itdiği gibi ilerüde göreceği terbiyeye daha ziyâde medâr olacağı için daha bu tavrından hüsn-i isti’dâd virmek ya’ni âdâb ve mahâsin-i insâniyeye müte’allık şeylerle tabî’atını alışdırmak...*”⁹⁴ şeklinde söz edilmiştir. Masumiyet alanında, anneler çocuklarını uyuturken dahi ninnilerinde, dergi içindeki kendi ifadeleriyle “*Çocuklarımıza daha beşikte ninnilerle uyusunda büyüsün hoca olsun deriz*”⁹⁵ diyerek eğitilmiş olmanın yüceltildiği ve makbul çocuğun eğitilmiş çocuk olduğu vurgulanmıştır.

Kuvve-i Mümeyyize dönemi ise akıl yürütme becerisine sahip olunan dönemdir. Bu dönemde çocuk, anne ve babasının nasihatlerini dinlemediğinde cezalandırılabilceğini bilmektedir. Bu dönemde iyiyle kötüyü anlama ve ona göre davranış gösterme eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır. Eğitime başlama dönemi de diyebileceğimiz bu dönemde onun iyi bir hoca ile tanıştırılması ve güzel bir eğitim

⁹¹ Ergenlik dönemine yaklaşan çocuk anlamına gelir. Fıkıh alanında kullanılan bir terimdir. Bkz. Nihat Dalgın, “Mürâhik”, *DİA*, 2006, XXXII, s.40-41.

⁹² *Ayine Mecmuası*, 2 Teşrin-i Sani 1291 / 15 Şevval 1292, nr:1, s.4.

⁹³ *Ayine Mecmuası*, 2 Teşrin-i Sani 1291 / 15 Şevval 1292, nr:1, s.1.

⁹⁴ *Ayine Mecmuası*, 2 Teşrin-i Sani 1291 / 15 Şevval 1292, nr:1 s.4.

⁹⁵ *Ayine Mecmuası*, 12 Eylül 1291 / 5 Ramazan 1293, nr:38, s.3.

alması teşvik edilmiştir. Çocuk bu evrede başıboş bırakılmamalı ve sıkı bir şekilde takip edilmeli denilmiştir.⁹⁶

Mürâhik dönemine bakıldığında ise on üç ile on dört yaşları civarı olarak tanımlanmıştır. Artık bir yetişkin gibi kabul edilen bu yaşlarda yapılan işlerde daha hassas olunması gerektiği ve yapılan hataların bir yetişkin gibi değerlendirildiği anlatılmıştır.⁹⁷ Dini anlamda da şeri yükümlülüğün bazı istisnalar dışında başladığı kabul edilmiştir. Gençlik dönemi olarak da ifade edilen bu dönemde, gençliğin bir hazine olduğu ve hazinenin iyi yerlerde harcanmasını tenbih etmektedir.

Bunu şu ifadelerle anlatmıştır:

“Gençlik bir defa ele gelir. O nimete insan müddet-i ömründe bir defa mazhar olur. Onun için gençlik zamanında bir sermaye tedarik edemeyenlerin nedameti hiçbir acılara benzemez. İnsanı kahr edip doğduğuna pişman dünyasından bizâr eder. Gençlik bazı kimselere bir hazine ise bazılarına mebde-i felakettir. Gençlik hazinedir. Zira hakkıyla isti’mal olunursa saadeti hiçbir şeye kıyas olunmaz. Aksi halde yani boş yere harcar ise çekilecek zahmetlere felaketlere nihayet olmaz. İşte hanımefendiler çocuklar aklınız var ve talihiniz yaver ise şu gençlik hazinesinden bu zaman-ı saadetten her bir türlü istifade gayretine düşmelisiniz.”⁹⁸

Ayine Dergisi’nde çocuklara eğitimin, küçük yaşlardan itibaren telkinler yoluyla başlatılması gerektiği, sonrasında asıl eğitim dönemi olan Kuvve-i Mümeyyize döneminde de iyi bir hoca ile tanıştırılması ve okula başlaması gerektiği ifade edilmiştir.

2.2.ÇOCUKLARI EĞİTİMDEN UZAKLAŞTIRAN ETKENLER

Eğitimcilerin ve ailelerin çocukları en iyi şekilde yetiştirme kaygısı o zamanlarda da popülerliğini yitirmemiştir. Hayatın her döneminde olduğu gibi çocukluk döneminde de eğitimden uzaklaştıran birçok sebep karşımıza çıkmaktadır. *Ayine Dergisi’ne* göre bu sebeplerin başında çocuklukla özdeşleşen oyun ve oyun araçları

⁹⁶ *Ayine Mecmuası*, 2 Teşrin-i Sani 1291 / 15 Şevval 1292, nr 1: s.4.

⁹⁷ *Ayine Mecmuası*, 2 Teşrin-i Sani 1291 / 15 Şevval 1292, nr:1, s.4.

⁹⁸ *Ayine Mecmuası*, 1 Ağustos 1291 / 22 Recep 1293, nr:33, s.2-3.

gelmektedir.⁹⁹ Hayatın koşulları her ne olursa olsun çocuklar oyundan vazgeçmemiştir. Bu bağlamda incelendiğinde dönemin diğer gazetelerinden oldukça zıt bir yaklaşım sergilendiği görülmüştür.¹⁰⁰ Oyunu, eğitimi gerçekleştirecek bir araç olarak değil, aksine oyunu eğitimin uzaklaştıran bir faaliyet olarak ele almıştır.

Ayine Dergisi'nde çocukların “ceviz aşık¹⁰¹” ve buna benzer bir takım oyunlar oynayarak vakitlerini harcadıkları eleştirilmiş, bu vakitlerde ilimle meşgul olmaları istenmiştir. O dönemlerde de çocukların, günümüz çocuklarına benzer bir anlayışla oyun bağımlısı oldukları söylenebilir. Ayrıca bu oyunların yanında güvercin meraklısı olan çocukların da yanlış yaptığı düşünülmektedir. Güvercin merakı neticesinde çocukların uyku düzenlerinin değiştiği, dolayısıyla eğitim hayatlarını olumsuz etkilediği vurgulanmıştır.¹⁰² Nitekim bu durum dergide şu şekilde açıklanmıştır:

“Güvercin meraklısı olanlar dahi kezalik sabahları yataktan kalkar kalkmaz soluğu gügercin kümesinde alub bu mübârek kuşları birer birer havaya salıverir...gerek zikr olunan oyunlar ve gerek gügercin merakı olmasına te'sir ider ki âdeta uyurken gece rüyasında onlarla sayıklar işte çocukları başdan çıkarmağa edepsiz alışdırmağa başluca sebeb bu oyunlar ile gügercin merakı olduğundan çocukları o gibi oyunlara alışdırmamak ve gügercin kuşunu evlere uğratmamak ehem ve belkide elzemdir.”¹⁰³ Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere, çocukları oyunlara alıştırmak çocuk için olumsuz bir durumdur.

Çocukları eğitim hayatından uzaklaştıran bir başka etken ise eğlencedir. *Ayine Dergisi*'nde eğlence bir dinlence olarak görülmemiştir. Modernleşme dönemiyle karşımıza çıkan tiyatro da çocuklar için zararlı görülmüştür.¹⁰⁴

2.3.ÇOCUK EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

⁹⁹ *Ayine Mecmuası*, 1 Şubat 1291 / 17 Muharrem 1293, nr:13, s.1.

¹⁰⁰ Oyunu teşvik eden süreli yayınlardan bazıları; bkz. *Mümeyyiz Dergisi* (1869); *Bahçe Dergisi* (1880).

¹⁰¹ Anadolu'daki en eski ve yaygın oyunlardan biridir. Aşık kemiği ile oynanan bir oyundur. Detaylı bilgi için bkz. Metin And, *Oyun ve Büğü*, Yapı Kredi Yayınları, 2.Baskı, İstanbul 2007, s.241-246.

¹⁰² *Ayine Mecmuası*, 1 Şubat 1291 / 17 Muharrem 1293, nr:13, s.1.

¹⁰³ *Ayine Mecmuası*, 1 Şubat 1291 / 17 Muharrem 1293, nr:13, s.1-2.

¹⁰⁴ *Ayine Mecmuası*, 19 Eylül 1291 / 12 Ramazan 1293, nr: 39, s.1.

Ayine Dergisi'nde eğitilmiş çocuk makbul çocuk olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden derginin genelinde eğitim vurgusu hakimdir.

Neden eğitilmiş olunmalı sorusuna verilen yanıt öncelikle dini bir zorunluluktan ileri gelmektedir. Dini bir çerçeveden bakılarak ilim sahibi olmanın farz olduğu söylenmiştir. Dünyada ve ahirette hoş yaşamak için ilim tahsil edilmesinin öneminden bahsedilmiştir.¹⁰⁵

Ayine Dergisi'nde çocuk eğitiminin önemi eğitimsizliğin neticelerini anlatma yoluyla sağlanmıştır. Nitekim “*çocuklar da mektepten çalışmadan dersten şikayet etmemelidir çünkü çalışmak ders mektep insanı âlâ eder ihtiyarlığında rahat etmesine sebep olur eğer çocuklar mektebe devam etmez dersine çalışmaz yazmaz haylaz olurlarsa sonra eşek gibi kalıp eşeğin debbağ dükkanında olduğu gibi pişman olurlar*”¹⁰⁶ denilmiştir.

Çocuklar eğitilmiş olmalı çünkü anne ve babası daima yanında olmayacak ömürlerinde sağlıklı karar almak¹⁰⁷ için vakitlerini zayi etmeden ilim öğrenmelidir.

Ayine Dergisi'ne bakıldığında eğitilmiş olmanın gerekçelerinden biri de hayırlı evlat namını almak içindir.¹⁰⁸

2.4.ÇOCUK EĞİTİMİNDE AİLENİN VE ÇEVRENİN ETKİSİ

Ayine Dergisi'nde çocuk eğitiminde ailenin birinci derecede öneme sahip olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle de annenin etkisi çok önemli görülmektedir.

İnsanın fitrat itibarıyla hayvanatın¹⁰⁹ en acizi olarak tanımlanmıştır. Bu yüzden etrafındakilerinin tesiriyle ilerleyebileceği bir örnekle dergide şu şekilde açıklanmıştır: “*Şöyle ki bir koyun kuzusunu doğurur. Kuzu anasından doğduktan sonra medar-ı tegaddi olan nesneyi kendi kendine aramaya ve bulmaya çalışır ve bulur. Anasını görür görmez derhal memesine sarılır emer gidasını alır. Lakin insan öyle*

¹⁰⁵ *Ayine Mecmuası*, 2 Teşrin-i Sani 1291 / 15 Şevval 1292, nr:1, s.2-3.

¹⁰⁶ *Ayine Mecmuası*, 29 Şubat 1291 / 16 Safer 1293, nr:17, s.4.

¹⁰⁷ *Ayine Mecmuası*, 29 Ağustos 1291 / 21 Şaban 1293, nr:36.

¹⁰⁸ *Ayine Mecmuası*, 9 Teşrin-i Sani 1291 / 22 Şevval 1292, nr:2, s.3.

¹⁰⁹ Hayvanât kavramını dergi, canlı olarak yeryüzünde gezen, denizde yüzen, havada uçan toprağın içinde dolaşanların hepsinin genel adı şeklinde açıklamıştır. *Ayine Mecmuası*, nr.7, 14 Kanun-ı Evvel 1291 / 27 Zilkade 1292.

değildir. Bir çocuk anasından doğar- doğduğunu bilmez – “gıdaya ihtiyacını fark etmez- süt verilirse emer gıdalanır verilmezse ölür – sair hayvanat gibi gıda aramaya iktidarı yoktur.”¹¹⁰

Çocuk eğitiminde ailenin tecrübesi ziyadesiyle önem taşımaktadır. Bir çocuğun kendi haline bırakıldığı ve hiçbir şey öğretilmediği zaman o çocuğun, ne güzel konuşabileceği ne de iyi ile kötüyü ayırdebileceği söylenmektedir. Zira bir çocuk her şeyi yaparak öğrendiği takdirde bir takım sıkıntılar yaşayabilir denilmektedir. “Mesela bir çocuk ateşin yakıcı olduğunu evvelden bilmese yani talim ve terbiye ile bildirilmese ilk görüşte bi-perva ateşi tutmaya koşar” Eli yandıktan sonra ateşin yakıcı olduğunu anlayıp tekrar ateşi gördüğünde elini uzatmaz.¹¹¹

Ayrıca etrafındaki insanların da eğitim noktasında etkili olduğu ifade edilmektedir. “Meselâ bir kimse dâ'imâ âlimler ve âkillerle konuşursu âlim ve âkil olanların sohbeti tabî'atına yerleşüb ahlâkını tashîh ider ve kendüsü câhil bile olsa âlimlerle âkillerle düşe kalka sohbetleri bir kâ...den fâ'idelenür lakin bir insan âlim ve âkil bile olsa ... bed-huy... şeryer ... yüzsüz... kimseler ile konuşursa çünkü insan insanın ayinesi olmak i'tibârıyla tabî'at dâ'imâ nazarında olan iyüyü ve kötüyü cezb idgeldiğinden o dahi fenâ olur.”¹¹²

Çocuk eğitiminde anne babanın itina göstermesi gerektiği eğer kötü bir çevreyle tanışırsa onu buradan almanın güçlüğü ifade edilmiştir. Burada çocuklara da iyi örnekleri takip etmeleri gerektiği tavsiye edilmiştir. İyi bir çevrenin eğitim dairesinde gelişeceği belirtilmiştir. Çocuklara verilen tavsiyelerden biri şöyledir: “İnsan daima büyüğün hususiyle anasının babasının hocasının lakırdılarının dinlemeli onlar ne söylerse kulağına küpe gibi takıp hiç unutmamalı daima söyledikleri şeylerle hareket etmeli”¹¹³

Çocuk eğitiminde çocuğun bir şeylerle meşgul edilmesi gerektiği açıklanmıştır. Hiçbir zaman çocuğun kendi hevesiyle hareket etmesine izin

¹¹⁰ Ayine Mecmuası, 11 Nisan 1291 / 28 Rebiülevvel 1293, nr:23, s.2.

¹¹¹ Ayine Mecmuası, 11 Nisan 1291 / 28 Rebiülevvel 1293, nr:23, s.2.

¹¹² Ayine Mecmuası, 29 Şubat 1291 / 16 Safer 1293, nr:17, s.4.

¹¹³ Ayine Mecmuası, 16 Teşrin-i Sani 1291 / 29 Şevval 1292, nr:3, s.1-2.

verilmemesi işaret edilmiştir. Bunu da dini bir söylemle yapmıştır. Hatta farz-ı ayn gibidir diyerek çocukların yetişeceği çevrenin ne kadar önemli olduğu açıklanmıştır.¹¹⁴

2.5.ÇOCUKLARA DİNİ EĞİTİM

Din tüm toplumlarda görülen en temel ihtiyaçlardan biridir. Bu ihtiyacın da çocukluk döneminden itibaren adım adım kazandırılması gerektiği istenmiştir.

Ayine Dergisi'nde öncelikle dinin tanımı ile başlanmıştır. Bu tanımlamanın ardından ise yeryüzünün yaratılış sebebini sorgulayarak çocukların merakı uyandırılmıştır. Bir çocuğun aklebildiği ve konuşabildiği dönemden itibaren aşama aşama dinini öğrenmesi ve ona göre hareket etmesinin farz olduğu ifade edilmiştir.

Ayine Dergisi'nde çocuklara dini eğitim üzerinden değinilen bir başka konu ise iman esaslarıdır. Dinin iki esas üzerine bina edildiği anlatılmıştır. Bunların "*İtikâdât*" ve "*ameliyât*" ile bir bütün olduğu açıklanmıştır. Çocuklara imanın şartlarını ve islamın şartlarını yerine getiren bir çocuğun nice derecelere kavuşacağı müjdelenmiştir.¹¹⁵

2.6.ÇOCUKLARA OKUMA VE GÜZEL YAZI EĞİTİMİ

Ayine Dergisi'nde okumanın kimi zaman eğitimi olarak tanımlandığı görülmektedir. Okuma bilmeyen kişileri "*nur-i bâsıradan mahrum adam gibidir*" şeklinde tanımlanmıştır. Sebebi ise "*Çünkü bu hasais-i celile-i insaniyeye malik olmayanlar işitmek ve söylemek hassalarından dahi mahrum gibi addolunur.*" Denilerek adeta bir uzvun işlevini yitirmesiyle eş değer görmektedir.

Nitekim:"*Vakıa kulağıyla işitir ve gözüyle görürse de mesmuat ve meşhudatının nik ve bedini temyize muktedir olamayınca yalnız görmek ve işitmekten insaniyetin maksadı hasıl olmayacağından hissiyat-ı mebhuse ile hayvanat derecesinde maksur olur kalır. İşte bu takdire göre yazı ve okumanın insana derece-i lüzumu derpiş edildiği halde bu sözümüz mübalağasız olduğu tasdik olunmuş oluyor.Okumak bilmeyen adam*

¹¹⁴ *Ayine Mecmuası*, 7 Mart 1291 / 23 Safer 1293, nr:18, s.1.

¹¹⁵ *Ayine Mecmuası*, 3 Teşrin-i Evvel 1291 / 26 Ramazan 1293, nr:41, s.2-3.

işitmek hassasından bi-behredir dedik. Çünkü her bir kitabın sahife-i meanisinde gizlenmiş olan sözleri işitmez çünkü elifaz-ı menkuşayı tanımaz. İnsan aşına olmadığı bir ecnebi lisanı işittiği vakit nasıl- kulağına giren sadadan- bir şey anlamaz ise okumak bilmeyen adam dahi gördüğü yazıyı karaltıdan ibaret ruhsuz bir cisim görüp cevher-i manasından nesne iltikat edemez. Okumak insanın feraiz-i diniyyesini bila vasıta öğrendiği misilli ahval-i alemde haberdar eder ve gönül eğlendirmekte bin ahbabdan yeğdir.”

Ayine Dergisi'nde güzel yazmak için de özel olarak bir çalışmaya ihtiyacın olduğu söylenmektedir. Bununla birlikte ailelere, çocuklarına yük taşıtılmaması söylenerek yazı usulünün nasıl olması gerektiğini, meşk yapılmasının öneminden bahsedilmiştir.¹¹⁶

Dergide okuma yazmanın faziletlerinden ve iyiye sevk etmesi bakımından şöyle ifade edilmiştir: “*okumak yazmak ise hüsn-i ahlak ve terbiyeye hizmet eder insandan fena huyları izale eyler.*”¹¹⁷

2.7.ÇOCUKLARA MANTIK BİLGİSİ VE MATEMATİK EĞİTİMİ

Ayine Dergisi'nde çocukların mantık ve matematik eğitiminde en büyük rolün dönemin Selanik Rüşdiye mektebi muallimlerinden olan Süleyman Efendi'ye ait olduğu tespit edilmiştir. Süleyman Efendi matematik eğitiminin gerekliliği ve önemi üzerine tavsiyelerde bulduktan sonra çocuklara sorulmak üzere peyder pey sorular yönelmiş ve bu soruları yanıtlayanlar ödüllendirilmiştir.¹¹⁸ Günlük hayatta lazım olabilecek temel hesap bilgileri verilmek istenmiştir.

Ayine Dergisi'nde soruların yanında bazı matematiksel kavramların açıklandığı görülmüştür: Matematiksel işlem yapmada, öncelikle dört işlemin öğrenilmesi hususuna dikkat çekilmiştir. Nitekim, “*Bazı fenn-i hesaba dair işarattan*

¹¹⁶ *Ayine Mecmuası*, 9 Mayıs 1291 / 27 Rebiülahir 1293, nr: 26, s.3.

¹¹⁷ *Ayine Mecmuası*, 22 Şubat 1291 / 9 Safer 1293 nr:16, s.2.

¹¹⁸ *Ayine Mecmuası*, 2 Teşrin-i Sani 1291 / 15 Şevval 1292, nr:1, s.2.

malumat-ı cüz 'iye: (+) zaid (-) nakıs (X) darb (/) taksim (=) müsavi demek olduğundan evvel emirde bunların bilinmesi lazımdır."¹¹⁹ denilmiştir

Ayine Dergisi'nde bahs olunan matematik konularına bakıldığında, alan ve arazi hesaplamaları, işçi problemleri, yol ve uzunluk ölçüleri, yaş problemleri, geometri gibi konuları barındırmaktadır. Bunların birkaçı şöyledir:

İşçi problemleri'ne bir örnek:

*"Üç amaleden (bir bağçeyi) Zeyd yalnız 12 sâ'atde ve Ömer 10 sâ'atde ve Bekir 8 sâ'atde hafr itdikleri hâlde üçü birden kazdıklarında mezkûr bağçeyi kaç sâ'atde bitirebilecekleri istihrâc itmek matlûbdur"*¹²⁰

Yaş problemlerine dair ;

*"Dokuz sene akdem Zeydin yaşı ömrün yaşının üç misli iken şimdi sını'fi olmağla zeyd ile ömrüden her birinin yaşları ne kadar olmuş olur."*¹²¹

Hareket problemleri (yol,hız,zaman);*"Beynlerindeki mesâfe (50) sâ'atden ibaret olan iki mevki' askerinin birinden bir alay piyâde ve diğerinden dahi bir alay süvârî başka bir mahale sevk olunmaları îcâb eylediğinden mezkûr mevkiplerinden mahall-i ictimâ'a doğru hareket ve beher gün piyâde alayı (4) sâ'at ve süvârî alayı (6) sâ'at mesâfe kat' itmek üzere emr alınmış olmağla mezbûr alaylar kaç günde tecemmu' ideçekleri matlûbdur."*¹²²

2.8.ÇOCUKLARA TABİAT BİLGİSİ İLE DEĞERLER EĞİTİMİ

Ayine Dergisi'nde tabiat bilgisi işlenen önemli konulardandır. Çocuklar için Kolağası Rıfat Efendi tarafından hayvanât ve nebâtâta dair yazılar gönderilmiştir.¹²³ Bu yazılar ile çocukların, canlıları yakından tanımaları hedeflenmiştir. Tanımlanan canlıların özelliklerinden bahsedildikten sonra onlarla ilgili hikayeler oluşturulmuştur.

¹¹⁹ *Ayine Mecmuası*, 15 Şubat 1291 / 2 Safer 1293, nr:15, s.4.

¹²⁰ *Ayine Mecmuası*, 25 Kanun-ı Sani 1291 / 10 Muharrem 1293, nr:12, s.3.

¹²¹ *Ayine Mecmuası*, 23 Teşrin-i Sani 1291 / 6 Zilkade 1292, nr:4, s.2.

¹²² *Ayine Mecmuası*, 8 Şubat 1291 / 24 Muharrem 1293, nr:14, s.2.

¹²³ *Ayine Mecmuası*, 14 Kanun-ı Evvel 1291 / 27 Zilkade 1292, nr:7, s.2.

Kişileştirme yapılarak, hikaye içinde kullanıldığı ve mesaj verme kaygısı taşıdığı görülmektedir.

Ayine Dergisi'nde hayvanât kavramı, canlı olarak yeryüzünde gezen, denizde yüzen, havada uçan toprağın içinde dolaşanların hepsinin genel adı şeklinde açıklamıştır¹²⁴

Dergide geçen hayvanlar ise; tilki, şahin, bülbül, atmaca, keçi, horoz, keklik, çakal, karga, maymun, köpek, kurt, arslan, tavus kuşu, hint tavuğu, kedi, sinek, eşek, tarla kuşu, tavşan, kurbağa, fare, güvercin, saksığandır.

Bitkilere dair geçen kavramlar ise; dut, karadut, ipek, midenüvaz, paldır, zeytin, zeytinyağı, sadberk gül, yabani gül, kavak, kabak, buğday, kiraz, keten, pamuk, çay, meşe, dikendir.

Çocuklara bu hikayelerde vurgulanan şeyler, okuyup yazmak ve güzel terbiyeli olmaktır. Bu yüzden büyük insan olma düşüncesi verilmeye çalışılmıştır..¹²⁵

Öncelikle ağacı ve fidanı tanımlayarak, farklı büyüklüklerde olduğunu, bazı ağaçların meyveli bazılarının meyvesiz olduğu anlatılmıştır. Meyveli ağaçların bahçıvanlar tarafından değer gördüğü, meyvesiz ağaçların ise zaman içinde yer kapladığı gerekçesiyle kesilip ortadan kaldırıldığı ifade edilmiştir. Akabinde ise bir benzetme yoluna gidilerek eğitilmiş insanı meyve veren ağaca benzetmiş fidanları ise çocuklara benzeterek, ilerde meyve vermesi yani ilim öğrenmesi ve insanlara bu ilmi faydalı şekilde kullanması istenmiştir.¹²⁶

Hikayelerden birincisi Tilki ile Şahin hakkındadır burada *“Bir insanın hemen bir kere görüşüp selam verdiği adamlarla arkadaşlık ederek bir yerde düşüp kalkacak kadar dost olur ise sonunda işi tilkiye döner. Çünkü insanı alnında damgası yokdur ki iyi veya kötü olduğu bilinsin. Böyle şeyler tecrübe ister. Onun için her olur olmazlarla arkadaş olmamalı zira (Kişi arkadaşından azar) ve (kişiyi arkadaşından sorarlar) ve*

¹²⁴ *Ayine Mecmuası*, 14 Kanun-ı Evvel 1291 / 27 Zilkade 1292, nr:7, s.4.

¹²⁵ *Ayine Mecmuası*, 2 Mayıs 1291 / 20 Rebiülahir 1293, nr:25, s.4.

¹²⁶ *Ayine Mecmuası*, 14 Kanun-ı Evvel 1291 / 27 Zilkade 1292, nr:7, s.2-3.

(üzüm üzüme baka baka kararır)” denilerek arkadaş seçiminde iyi bir tercihte bulunulması gerektiği mesajı iletilmektedir.¹²⁷

Bir başka hikaye Bülbül ile Atmaca hikayesidir. Bu hikayede nerede nasıl konuşulması gerektiğinin bilinmesinin önemine vurgu yapmaktadır. Bülbülün yerli yersiz konuşması neticesinde belalara uğrayacağı, çok söyleyenin çok yanılacağı ifade edilmiştir¹²⁸

Ayine Dergisi'nde, tilki ile keçi, horoz ile keklik, çakal hikayesi, karga ile tilki, maymun ile diken, köpek ile koyun, çakal, horoz ve köpek, tilki ile maymun, arslan, tilki, kurt, tavus kuşu hint tavuğu ,sinek ile bal, debbağ ile eşek, tavşan ve kurbağa, fare ve kedi, güvercin ile saksagan,dut ile karadut, mide-nüvaz ile paldır, zeytin ile zeytin yağı, sadberk gül ile yabani gül, kavak ile kabak, buğday ve kiraz, keten ile pamuk, çay ile meşe hikayelerinden bahsedilmektedir.

Ayine Dergisi'nde bahsedilen hikayelerden sadberk gül ile yabani gül hikayesine baktığımızda şöyledir :“*Sadberk güllerin ala cinsinden olan gayet güzel kokulu hakiz gülü yabani güllerden birine hakaret ederek sen şöyle fenasin böyle fenasin demiş o da bir şey demeyip benim bülbülüm bana kafidir cevabıyla karşılaşmış buna Sadberk gülün de canı sıkılarak adeta kıskanarak hayır bülbül bana da gelir beni de sever demiş ise de yabani gül seni kibirli insanlar sever bülbül ise mütevazıdır. Senin yanına bile gelmez demiş. Öteki sebebini sormuş yabani gül de bülbül kendisi gibi mütevazı şeyleri sever sen ise benim yağım insanların koynunda gezer. Kendim büyük büyük bahçelerde dururum diye kibirlisin demiş. Velhasıl Sadberk gül kendisine bülbül gitmediğinden çatlama derecesine gelerek yabani güle hased eylemiştir.*” Bu hikayede kibrin çok kötü bir şey olduğu ifade edilmiştir.Sadberk gül kibirli olduğu için bülbül gibi bir aşıktan ayrı düşmüş yabani gül ise mütevazi olduğundan bülbülü kendine aşık etmiştir. Bu yüzden daima alçak gönüllü olunması dergide vurgulanmaktadır.¹²⁹

¹²⁷ *Ayine Mecmuası*, 21 Kanun-ı Evvel 1291 / 4 Zilhicce 1292, nr:8, s.3.

¹²⁸ *Ayine Mecmuası*, 18 Zi'l-hicce, 1291, 4 Kânûn-ı Sâni, 1292, nr.9, s.2-3.

¹²⁹ *Ayine Mecmuası*, 11 Nisan 1291, 28 Rebiülevvel 1293, nr.23, s.3-3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AYİNE DERGİSİNDE KADIN EĞİTİMİ

Osmanlı Devleti, Tanzimat dönemi ile birlikte çeşitli alanlardaki değişim ve gelişmeyi takip etmiştir. Siyasetten ekonomiye, düşünceden sanat ve hukuk alanına kadar yansımıştır. Bu değişiklikler aynı zamanda kadınlara yönelik olan çalışmaları da beraberinde getirmiş ve bu çalışmalarda kadınlara yönelik söylemleri barındırmıştır. Bu söylemler ilk basın hamlelerinde özellikle bilgi vermek temel geleneksel rolleri hatırlatmak üzerine olmuştur. Kadınlara dair basın çalışmalarına bakıldığında genel olarak en çok üzerinde durulan konu, kadının eğitimi olmuştur. *Ayine Dergisi* 'nde de kadının geleneksel rollerini gerçekleştirebilmesi için de eğitimi olması gerektiği ifade edilmiştir.

3.1.KADINLARIN EĞİTİM DURUMLARI

Ayine Dergisi'nde kadınların eğitim durumu incelendiğinde eğitim sisteminin henüz emekleme evresinde olduğu anlatılmıştır. Nitekim dergide "...istikbâl için hâle nazar etmek lâzım geldi. Vâkı 'ân hâle bakılsa nisvânın terbiyesince noksanlık hem pek aşuru noksanlık görülmemek mümkün değildir. Çünkü bizde layıkıyla ve ihtiyâc derecesinde ma'ârif-i intişâr idemedi."¹³⁰ denilerek kadın eğitimin yeterli olmadığı ve yaygınlaşmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca bu dönemdeki kadınların eğitimlerinde eksikliklerin olduğu fakat yavaş yavaş bu durumun değişeceği söylenmiştir. Nitekim kadınlar için açılan okulların da bunu işaret ettiği söylemi yer almaktadır.¹³¹

Ayine Dergisi'nde kadınlara yönelik eleştiriler de mevcuttur. Özellikle kız çocuklarının okula gitmemesinden yakınılmıştır. Kız çocuklarına yönelik okulların açılmasına rağmen, okula devam eden kız çocuklarının sayısının bir hayli az olduğuna dikkat çekilir. Kızların yalnızca yüzde birinin okul yüzü gördüğü ve onların da çok küçük yaştakileri kapsadığı görülmektedir.¹³² Bununla birlikte bazı kadınların da

¹³⁰ *Ayine Mecmuası*, 2 Teşrin-i Sani 1291 / 15 Şevval 1292, nr:1, s.1.

¹³¹ *Ayine Mecmuası*, 2 Teşrin-i Sani 1291 / 15 Şevval 1292, nr:1, s.2.

¹³² *Ayine Mecmuası*, 16 Teşrin-i Sani 1291 / 29 Şevval 1292, nr:3, s.4.

okuma yazma hevesine düştükleri, dergiye yazı gönderen bir hanım tarafından dile getirilmiştir.¹³³

3.2.KADINLARI EĞİTİMDEN UZAKLAŞTIRAN ETKENLER

Ayine Dergisi'nde kadınları eğitimden uzaklaştıran etkenlerin başında dönemin kültüründen kaynaklanan kadına biçilen geleneksel algı ve roller gelmektedir. Kızın çok okumuşu büyücü olur denilerek kadının aydınlanmasından bir nebze korkulmuştur. Bazı aileler kızlarını okula hiç göndermezken, bazıları da okula giden kızların dahi henüz elifbayı tam öğrenmeden aileleri tarafından alınmaktadır. Yani kadınların eğitimden uzaklaşmasına neden olan etkenlerin başında geleneksel toplum algısı yatmaktadır.¹³⁴

Ayine Dergisi'nde eğitimden uzaklaştıran bir başka etken ise çeyizdir. Evlilik hazırlığına yönelik çeyiz çalışmalarının okumaktan daha önemli hale geldiği söylenmiştir. Can çıkarcasına çalışıp göz nuru dökülerek hazırlanan çeyizlerin kadınlara fayda vermediği vurgulanmıştır.¹³⁵

3.3.KADIN EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Ayine Dergisi'nde kadının eğitilmiş olması birçok açıdan önemli görülmektedir. Bunların başında dini faktör gelir. Burada, geleneksel kültürden kaynaklanan kadınların eğitim almasının gerekli olmadığı ve bunun dini bir nedenden dolayı sunulmasına karşın, tam tersi dini bir zorunluluk ve sorumluluk sahasında olduğu vurgulanarak dini bir bağlamda açıklanmıştır. Nitekim, “*Erkek karı cümleye farz-ı ayn olup bu bâb da vârid olan evâmirin külliyyet mefhumu dahi bilâ istisnâ-ı umûma â'id ve şamildir.*” denilerek nasıl ki namaz ve oruç herkes için farz bir ibadetse, ilim öğrenmenin de aynı doğrultuda olduğu açıklanmıştır.¹³⁶ Ayrıca Hz. Peygamber

¹³³ **Ayine Mecmuası**, 22 Şubat 1291 / 9 Safer 1293, nr:16, s.2.

¹³⁴ **Ayine Mecmuası**, 16 Teşrin-i Sani 1291 / 29 Şevval 1292, nr:3, s.4.

¹³⁵ **Ayine Mecmuası**, 16 Teşrin-i Sani 1291 / 29 Şevval 1292, nr:3, s.4.

¹³⁶ **Ayine Mecmuası**, 2 Teşrin-i Sani 1291 / 15 Şevval 1292 nr:1, s.2.

tarafından müjdelenen ve ahirette güzel derecelere ulaşacak olan merâtib-i nâciye¹³⁷ fırkasına dahil olmak için ilim tahsilinde bulunulması söylemi yer almaktadır.

Ayine Dergisi, kadınları insanlığın yetiştiricisi olarak görmektedir. Bu yüzden de insanlığı yetiştirecek kadınların eğitilmiş olması yönünde beyanlarda bulunmaktadır. Nitekim ilim ve marifet sahibi olan bir kadının yetiştireceği çocuk ile bunlardan yoksun bir kadın tarafından yetiştirilecek çocuk arasında büyük bir fark olacağı ifade edilmiştir.¹³⁸

Ayine Dergisi'nde kadının eğitilmiş olması, çeşitli anlatım yollarına başvurularak herkes tarafından anlaşılır kılınmak istenmiştir. Bu bazen açık bir şekilde dile getirilmiş bazen de hayatta karşılaşılabilecek hikayeler yoluyla olmuştur.

Nitekim *Ayine Dergisi*'nde şöyle bir hikaye anlatılır:

Vaktiyle bir kadına gurbette olan kocasından mektup gelir. Okuma bilmediği için mektubu hoca kıyafetli sarıklı birine götürür. Tabi gerçek bir alim değildir bu kişi, kadının telaşlı ve ısrarlı hali onu zor durumda bırakır ve bir yalan uydurur. Kadının endişeli durumundan yola çıkarak kocasının öldüğünü söyler. Kadın feryat edince de tüm komşular etrafına toplanır ve mektubu açıp okuduklarında, kocasının onbeş güne kadar geleceği yazmaktadır.

Bu hikayede kadının eğitilmiş olmamasının yaşamı ne denli etkilediği, cahil kalmanın bir takım musibetlere götüreceği açıklanmıştır.¹³⁹

3.4.KADINLARA TARİH VE VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

Ayine Dergisi'nde tarih, ilmihal bilgisinden sonra öğrenilmesi gerekli olan bir alan olarak belirtilmektedir. Çocuklar tarih bilgisine okullarda bir şekilde ulaşırken, kadınların ise bu bilgilere ulaşamadığı söylenmektedir. Bu yüzden kadınların da bundan mahrum olmaması için tarih bilgileri peyder pey dergide yayımlanmıştır.¹⁴⁰

¹³⁷ Ahirette kurtuluşa erecek grup olarak tanımlanan fırka.

¹³⁸ *Ayine Mecmuası*, 2 Teşrin-i Sani 1291 / 15 Şevval 1292, nr:1, s.1

¹³⁹ *Ayine Mecmuası*, 9 Teşrin-i Sani 1291 / 22 Şevval 1292, nr:2, s.1.

¹⁴⁰ *Ayine Mecmuası*, 14 Mart 1291 / 30 Safer 1293, nr:19, s.1.

Ayine Dergisi'nde tarih öğrenimindeki bir başka amaç da vatandaşlık bilgisinin verilmek istenmesidir. Yani genel tarih bilgisinin yanında özellikle kendi milletinin tarihini bilmeli denilmektedir. Bunu şu ifadelerden anlamaktayız.: “*evvel kendi ilmihalini öğrenmeye dinen mecbur olduğu gibi milletini muhafaza edebilmek için kendi milletinin tarihini bilmelidir.*”¹⁴¹

Ayine Dergisi'nde tarih eğitimine, tarihin tanımı ile başlanmıştır. Sonrasında ise umumi tarih ve hususi tarih bilgisi verilmiştir. Hz.Adem'in yaradılışından itibaren başlayıp, Osmanlı son dönemlerine kadar anlatılmıştır.¹⁴²

Bununla birlikte içinde bulunulan durumda vatandaşlık görevi olarak askeri yardımda bulunma üzerine yardım çağrıları görülmektedir. Burada önemli olan nokta Devletimizin bütçesi olsa da bizlerin de destek olması güzel olmaz mı gibi ifadelerle vatani duyguların aşılması istenmiştir.

3.5.KADINLARA İKTİSAT BİLGİSİ

Ayine Dergisi'nde kadınların iktisadi bakımdan bilgi sahibi olmaları beklenmektedir. Ev ekonomisini kadın sağlamaktadır. Bu yüzden “*kadının her şeyin yerli yerinde bulunması ve masrafça isrâf ve sefâhet vukû'bulmaması bi'l-cümle hanımın dirayetine â'iddir*” denilmektedir. Kadınların ev içinde neyin nereye konulacağı nasıl korunacağı ve tasarrufla sarf ve harç edileceği önemli, çünkü hanenin emini kadındır denilmektedir. Ev ekonomisini yönetmekle aynı zamanda eşinin de muhabbetine nail olacağı ifade edilmektedir. Ayrıca dini anlamda da israf olduğu ifade edilmektedir. “*Meselâ bir fâmiyâ heye'ti beş kişiden ibaret iken on kişilik masraf itmek ve giyilecek elbise var iken lüzumsuz lüzûmsuz elbise yaptırmak için yar ve yoldaşı olan kocasına yük olmak isrâfdır ve isrâf ise haramdır.Bir hânede isrâf arttıkça ihtiyâc çoğalacağı gibi ihtiyâc karşılayacak vâriyet dahi gide gide azalur ve'l-hâsıl hayr ü bereket kalkar.*”

Bununla birlikte Kuran-ı Kerim'den ifadelerle de desteklemektedir: “*Eğerce Cenâb-ı Allah kullarının rızkını her nasıl ve nerede olsa ihsân buyurur lakin elde ki*

¹⁴¹ *Ayine Mecmuası*, 14 Mart 1291 / 30 Safer 1293, nr:19, s.1.

¹⁴² *Ayine Mecmuası*, 14 Mart 1291 / 30 Safer 1293, nr:19, s.2-3.

vâriyeti isrâf idenleri dahi sevmediğini Kur'an-ı Kerîmiyle bize emr ve beyân buyurmuşdur.”

Ev idaresinin kadınların en önemli vazifesi olduğu ve akıllıca hareket etmeleri ve mümkün derecede israfın önüne geçmeleri gerektiği birçok açıdan zikrolunmuştur. Bir atasözü ile kadının iktisadi bilgiyle evi yönetmesi işaret edilmiştir.

*“Ancak hüsn-i idâre itmek hüsn-i idârenin yolunu bilmekle olur bilmek ise ilim öğrenmek ile vücûda gelür.”*¹⁴³

*“Vakıta lüzumsuz birtakım adetler bizleri hayli masrafa ve moda esvablar kezalik hesapsız borçlara sokuyor yüzümüzü göstermemek için kullanılan yaşmaklar bir hale geldi ki gözükmek değil belki rum karıların yüzünü başka bir revnakta göstermek tarzıyla örtündükleri siyah tüle taklit bizlerce kullanılıyor da çehremiz tamamıyla meydana çıkıyor desem kezbi ihtiyar etmiş olurum”*¹⁴⁴

Dönemin siyasi yapısı ve ekonomik yapı düşünüldüğünde, kalkınmanın gerçekleşmesinin kadınlar yoluyla ve israfın önüne geçilerek sağlanacağı politikası da hedeflenmektedir. Böylelikle iktisadi bilginin kadın hayatı içinde ne derece önemli olduğu vurgulanmıştır.

3.6.KADINLARA DEĞERLER EĞİTİMİ

Ayine Dergisi'nde kadınların bir takım davranışlar ve hallerden uzak durması istenmektedir. Bunlara kısaca bakıldığında ilk olarak müzevvirlik, hased, aybculuk, şaka, dalkavukluk, falcılık, taklid, sefahat, inad, komşu hakkı, nifak, ihanet, evhamdır.

Dergide aybculuk kavramı şöyle ifade edilmiştir. *“İnsanın ayıp ve kusurunu inde'l-hâcce utandırmak için mahsûsân arayup sormak ve öğrenmek ve sıralı sırasız yüzüne vurmaktır, böyle insanları Allahu Te'âlâ sevmediği gibi kullar nazarında dahi alçağın alçağı olur. Zirâ Hazret-i Allah günde yüz bin kusurumuzu görürde yüzümüze urmuyor böyle olduğu sûretde herkes kendi kusur ve ayıbını bilmelide aherinin eğrisini doğrusunu görmemeli görürse onun da ayıbını görürler ve yüzüne ururlar*

¹⁴³ **Ayine Mecmuası**, 9 Teşrin-i Sani 1291 / 22 Şevval 1292, nr:2, s.2.

¹⁴⁴ **Ayine Mecmuası**, 22 Şubat 1291 / 9 Safer 1293, nr:16, s.2.

utandırırılar.” Burada kusurların görülmemesi hataların hoş karşılanması gerekliliği vurgulanmıştır.¹⁴⁵

Bir başka eleştirilen hal ise dalkavukluktur. *Ayine Dergisi*’ne göre dalkavukların en önemli özelliği doğruyu eğri göstermeleridir. Dalkavuk kişilerin toplum nazarında rezil bir duruma düştükleri bir misalle açıklanmıştır:

“Vaktiyle dalkavuğun birisi bir büyük zât ile sofrada ta’âm iderken (nöbet patlıcana) kavura ve zât patlıcan hakkında bu patlıcan denilen sebze ne kadar muzırr şeydir insanın basuruna dokunur dahi bir takım illetleri veriştirir pullu şikâyete başlayınca dalkavuk derhâl (evet efendim muzırrdır basura dokunur insanın mi’desini fesâda verir kanını hareretlendirir el-hâsıl bu kadar mazarratıyla beraber bir yüzünde bulunacak sebzelerden değildir) yolunda kavuğu basar. Birkaç gün sonra yine sofrada ta’âm iderken patlıcan ortaya konulduk da hâne sahibi olan zât patlıcanın medh ü senâsına dâ’ir söz söylemeğe başlar başlamaz dalkavuk (evet efendim batlıcan mübârek bir sebzedir insanın mi’desini açar hazmı tehsil bilgâmi sofrayı ta’dil ider ve’l-hâsıl vücûda ezher-i cihet nâfi’dır. Köftesi olur kebabi olur yahnisi yapılır hele patlıcan dolması gibi leziz ta’am dünyada yoktur bana kalsa ömrümden patlıcandan başka yemek yemezdim) gibi patlıcanı öğerek göklere çıkarınca hâne sâhibi olan zât canım geçen gün patlıcan hakkında yeryüzünde bulunacak sebze değildir gibi mazarratını ta’dâd itdin şimdi bu medh ü senâ nasıl olur) deyince dalkavuk, evet efendim kulunuz patlıcanın dalkavuğu değil efendimizin mizâcinin hâdemi dalkavuklardanım) deyü izhâr-ı dinâ’it ider.Şu hikâyeden anlaşılır ki dalkavuk denilen erzâl âlemde namus ve hamiyet sıfatlarından soyulub rezil-i mücerred bir takım iki ayaklı hayvanlardır.”¹⁴⁶

Kadınların uzak durması gerek bir başka hal ise fal bakma ve fal baktırmadır. Her çağda olduğu gibi bilinmeyene duyulan hayranlık ve merak, bu dönemde de canlılığını korumaktadır. Kimi zaman aile sorunlarının çözümünde kimi zaman da geleceğe dair umutların yeşertilmesi maksadıyla fal kültürü devam etmiştir. *Ayine Dergisi*’nde falcılığın özellikle kadınlar nazarında ilgi gördüğü ifade edilmektedir. Fal bakmanın

¹⁴⁵ *Ayine Mecmuası*, 23 Teşrîn-i Sâni 1291/ 6 Zilkade 1292, nr. 4, s.1.

¹⁴⁶ *Ayine Mecmuası*, 7 Kanun-ı Evvel 1291 / 20 Zilkade 1292, nr:6, s.2-3.

iskanbil kağıdı veya bir kaç bakla ile yapıldığı açıklanmıştır. Falcıların fal bakmaya gelen kişilerin ağzını arayarak sûret-i hâl ve kâlınden sözler söyleyerek kandırdığı, birçok kadının da buna inandığı belirtilmiştir. Falcı kadın gelen kişinin halinden bir bilgi alamazsa baklanın kapalı düştüğü ve Peygamber falı, Fatma anamızın falı düştü kapalı gösteriyor, bugün sırası değil diyerek kendi kerametinden taviz vermediği anlaşılmaktadır.¹⁴⁷

Ayine Dergisi'nde uzak durulması gereken kavramların yanında sahip olunması istenen davranışlara da yer verilmiştir. Bu takdir edilen hal ve davranışlar ise fazilet, terbiye, hüsn ahlaktır. Bu kavramlar çerçevesinde kadınların iyiye ve güzele sevk olunması istenmiş. Cahillikten kurtulduğu takdirde ilmi uyanışın toplum nazarına yansıtacağı ve iki cihan saadetine ulaşılacağı belirtilmiştir.

Ayine Dergisi'nde faziletin bir sıfatı celile olduğu, her zaman geçerli bir akçe kabul edildiği belirtilmiştir. Fazilet sahibi olanların manevi olarak da ne derece yüksek mertebelere ulaşacağı anlatılmıştır.¹⁴⁸

Genel olarak değerlendirildiğinde *Ayine Dergisi*'nde kadının eğitimi bil hassa değerler eğitimi oldukça önem taşımaktadır.

¹⁴⁷ **Ayine Mecmuası**, 14 Kanun-ı Evvel 1291 / 27 Zilkade 1292, nr: 7, s.1-2.

¹⁴⁸ **Ayine Mecmuası**, 25 Kanun-ı Sani 1291 / 10 Muharrem 1293, nr: 12, s.2.

DİZİN

Numara 1, 2 Teşrin-i Sani 1291 / 15 Şevval 1292

....., “Mukaddime”, s.1-2.

....., “Bir Makale”, s.2.

....., “Taleb-i ilm”, s.2-3.

....., “Çocuk”, s.3-4.

Numara 2, 9 Teşrin-i Sani 1291 / 22 Şevval 1292

....., “[Kadınların Vazifeleri Hakkında Yazı]”, s. 1-2.

....., “Hikaye”, s.2.

....., “[Çocukların Terbiyesi Hakkında Bir Yazı]”, s.2-3.

....., “İstanbul Ahvâline de Vâkıf Okur Yazar Bir Hanım Tarafından Gönderilen Varakadır”, s. 3-4.

....., “[Gönderilen Varaka için Teşekkür]”, s.4.

....., “İsmail Efendi’nin Mektebi Şâkirdâtından Varakadır”, s.4.

....., “[Gönderilen Varaka için Teşekkür]”, s.4.

Numara 3, 16 Teşrin-i Sani 1291 / 29 Şevval 1292

....., “Sû-i karîn”, s.1-2.

....., “[Hanımların Kocalarına Dair Vazifeleri Hakkında Bir Yazı]”, s.2.

....., “Yeni Bir Müjde”, s.2.

....., “Hanımları Hayra Davet”, s.3.

..... “İki Numaralı Nüşamıza Varaka Gönderen Hanım Tarafından Bu Defa‘ Dahi Şu Varaka Gönderilmiştir”, s.4.

Numara 4, 23 Teşrin-i Sani 1291 / 6 Zilkade 1292

....., “[Eski Edebiyat ve Kadın Şairlere Dair Kısa Bir Yazı]”, s.1.

....., “Müzevvirlik”, s.1-2.

-, “Hased”, s.2.
-, “[Selanik Rüşdiye Mektebi Muallim Evveli Süleyman Efendi Tarafından Gönderilen Bir Varaka-Sualler-]”, s.2.
-, “Birkaç Defa’dır Gazetemize Varaka Gönderen Hanım Tarafından Mersûl Varaka”, s.2-3.
-, “Hanımlar Tarafından Bu Hafta Yazdırılan Hediye”, s.3-4.
- Numara 5, 30 Teşrin-i Sani 1291 / 13 Zilkade 1292
-, “[İskât-ı Cenin Hakkında Bir Yazı]”, s.1.
-, “[Selanik Rüşdiye Mektebi Muallim Evveli Süleyman Efendi Tarafından Gönderilen Varakadaki Sorulara Gönderilen Cevaplar]”, s. 2-3.
-, “Şaka”, s.3.
-, “[Selanik Redif Taburu için Yapılan Yardımlar]”, s.4.
-, “Havadis” “[Kadınlar için İstanbul’da Çıkarılacak Bir Gazete ve Selanik Vilayet Matbaasının Taşınması Hakkında]”, s.4.
- Numara 6, 7 Kanun-ı Evvel 1291 / 20 Zilkade 1292
-, “Taklit”, s.1.
-, “Dalkavukluk”, s.2.
-, “Hikaye”, s.2-3.
-, “Letaif”, s.3
-, “[Selanik Rüşdiye Mektebi Muallim Evveli Süleyman Efendi Tarafından Çocuklar için Tertip Olunan Sualler]”, s.3-4.
-, “[Askerlere Yapılan Yardımlar]”, s.4.
- Numara 7, 14 Kanun-ı Evvel 1291 / 27 Zilkade 1292
-, “Falcılık”, s.1-2.
-, “Hikâyât-ı Müntehabat”, s.2-3.
-, “[Okumanın Önemine Dair Bir Hikaye ve Maksadı]”, s.3.

....., “İhtar”, “[Hayvanat ve Nebâtâtın Halleri ve Hikayeleriyle Onlardan Çıkarılacak Dersler İki Bab Üzerinde Tertip Olunmuştur]”, s.4.

....., “Birinci Bab”, “Hayvanat”, “Letaif”, s.4.

....., “Bu Hafta Gelen Hediye”, s.4.

Numara 8, 21 Kanun-ı Evvel 1291 / 4 Zilhicce 1292

....., “İtizar”, “[Bayram Sebebiyle Derginin Çıkarılmayacağı Bilgisi]”, s.1.

....., “Kayınvâlîde ile Gelin”, s.1-2.

....., “Sıbyana Mahsûs Hikâyât-ı Müntehabattan Mâbat”, “Tilki İle Şahin”
,s.2-3.

....., “Varaka”, s.3-4.

....., “[Selanik Rüşdiye Mektebi Muallim Evveli Süleyman Efendi Tarafından Çocuklar için Tertip Olunan Suallere Cevap]”, s.4.

Numara 9, 4 Kanun-ı Sani 1291 / 18 Zilhicce 1292

....., “Sefahat”, s.1-2.

....., “Sıbyana Mahsûs Hikâyât-ı Müntehabattan Mâbat”, “Bülbül ile Atmaca”, “Tilki İle Keçi”, “Horoz İle Keklik”, s.2-4.

Numara 10, 11 Kanun-ı Sani 1291 / 26 Zilhicce 1292

....., “Karı Koca Arasında Muhâvere”, s.1-2.

....., “Zeyhane Kaymakamı İbrahim Hilmi Efendi Tarafından Gönderilen Mektuptur”, s.2-3.

....., “Sıbyana Mahsûs Hikâyât-ı Müntehabattan Mâbat”, “Keklik”, “Çakal”, s.4.

Numara 11, 18 Kanun-ı Sani 1291 / 3 Muharrem 1292

....., “İnat”, s.1-2.

....., “Komşu Hakkı”, s.2.

....., “Sıbyana Mahsûs Hikâyât-ı Müntehabattan Mâbat”, “Karga ile Müdahin Tilki”, “Maymun İle Diken”, s. 3-4.

....., “Kör Hatun”, “Hikayesi”, s.4.

Numara 12, 25 Kanun-ı Sani 1291 / 10 Muharrem 1293

....., “Tekebbür-i Gururiyet”, s.1-2.

....., “Fazilet”, s.2.

....., “Selanik Rüşdiye Mektebi Muallim Evveli Süleyman Efendi Tarafından Çocuklar İçin Tertip ve İrsâl Olunan Sualler”, s.2-3.

....., “Sıbyana Mahsûs Hikâyât-ı Müntehabattan Mâbat”, “Köpek”, “Koyun Ağılı”, “Kurt”, s.3-4.

Numara 13, 1 Şubat 1291 / 17 Muharrem 1293

....., “Çocukları Maâriften Mahrûm Eden Esbâb”, s.1-2.

....., “Karılarca Bir Adet Müzice”, s.2.

....., “[Selanik Rüşdiye Mektebi Muallim Evveli Süleyman Efendi Tarafından Çocuklar İçin Tertip ve İrsal Olunan Suallere Cevap]”, s.2-3.

....., “Sıbyana Mahsûs Hikâyât-ı Müntehabattan Mâbat”, “Çakal Horoz Köpek”, “Tilki Maymun”, s.3-4.

Numara 14, 8 Şubat 1291 / 24 Muharrem 1293

....., “Nifak”, s.1-2.

....., “[Selanik Rüşdiye Mektebi Muallim Evveli Süleyman Efendi Tarafından Çocuklar İçin Tertip ve İrsal Olunan Sualler]”, s.2-3.

....., “Sıbyana Mahsûs Hikâyât-ı Müntehabattan Mâbat”, “Maymun”, “Tilki”, “Arslan Tilki Kurt”, “Tavus Kuşu-Hint Tavuğu”, s.3-4.

Numara 15, 15 Şubat 1291 / 2 Safer 1293

....., “Bir Hanım Tarafından Varaka”, s.1.

....., “Diğer Varaka”, s.1-2.

....., “[Selanik Rüşdiye Mektebi Muallim Evveli Süleyman Efendi Tarafından Çocuklar İçin Tertip ve İrsal Olunan Suallere Cevap]”, s.2-4.

....., “Sıbyana Mahsûs Hikâyât-ı Müntehabattan Mâbat”, “Hint Tavuğu”, “Kedi”, s.4.

Numara 16, 22 Şubat 1291 / 9 Safer 1293

....., “Evham”, s.1-2.

....., “Bir Hanım Tarafından”, s.2.

....., “[Selanik Rüşdiye Mektebi Muallim Evveli Süleyman Efendi Tarafından Çocuklar İçin Tertip ve İrsal Olunan Sualler]”, s.2-3.

....., “Sıbyana Mahsûs Hikâyât-ı Müntehabattan Mâbat”, “Sinek Bal”, “Debbag Eşek”, s.3-4.

Numara 17, 29 Şubat 1291 / 16 Safer 1293

....., “İhanet”, s.1

....., “Bir Hanım Tarafından”, s.1-2.

....., “[Selanik Rüşdiye Mektebi Muallim Evveli Süleyman Efendi Tarafından Çocuklar İçin Tertip ve İrsal Olunan Suallere Cevap]”, s.3-4.

....., “Sıbyana Mahsûs Hikâyât-ı Müntehabattan Mâbat”, “Tarla Kuşu”, “Tavşan Kurbağa”, s.4.

Numara 18, 7 Mart 1291 / 23 Safer 1293

....., “Cehalet”, s.1-2.

....., “Tizlerde Gazetemize Varaka Göndermeyi Vaat Buyuran Bir Hanım Tarafından”, s.2.

....., “Diğer Bir Varaka”, s.2-3.

....., “Sıbyana Mahsûs Hikâyât-ı Müntehabattan Mâbat”, “Kurbağa”, “Fare Kedi”, “Güvercin Saksagan”, s.3-4.

Numara 19, 14 Mart 1291 / 30 Safer 1293

....., “[Radoviçli Mustafa Bey’in Gazete Hakkında Bir Değerlendirme Yazısı], s.1.

....., “Tarih”, s.1-2.

....., “Ufak Tefek”, s.3.

....., “Hikmet”, s.3.

....., “Nasihat”, s.3.

....., “Sıbyana Mahsûs Hikâyât-ı Müntehabattan Mâbat”, “Saksağan”, “İkinci Bab”, “Nebatat”, s.3-4.

Numara 20, 21 Mart 1291 / 7 Rebiülevvel 1293

....., “Mâlâyâni”, s.1.

....., “Yazmakta Olduğumuz Tarihten Mâbat”, s.1-2.

....., “Ufak Tefek”, s.3.

....., “Sıbyana Mahsûs Hikâyât-ı Müntehabattan Mâbat”, “Dut”, s.4.

....., “Varaka”, s.4.

Numara 21, 28 Mart 1291 / 14 Rebiülevvel 1293

....., “Şuunat”, s.1.

....., “Yazmakta olduğumuz Tarih-i Osmaniyeden Mâbat”, s.1-2.

....., “Rüşdiye Mektebi Şakirtlerinden Birinin Varakası”, s.2-3.

....., “Kız Mektebi Şakirtlerinden (Mecbure) Hanımın Gönderdiği Varakadır”, s.3.

....., “Sıbyana Mahsûs Hikâyât-ı Müntehabattan Mâbat”, “Karadut”, “İpek”, “Midenüvaz ile Paldır”, s.4.

Numara 22, 4 Nisan 1291 / 21 Rebiülevvel 1293

....., “Şuunat”, s.1-2.

....., “Yazmakta Olduğumuz Tarih-i Osmaniyeden Mâbat”, s.2-3.

....., “[Sabah Gazetesi(1293)’nden Hikmetli Sözler]”, s.3-4.

....., “Sıbyana Mahsûs Hikâyât-ı Müntehabattan Mâbat”, “Zeytin İle Zeytinyağı”, s.4.

Numara 23, , 11 Nisan 1291 / 28 Rebiülevvel 1293

....., “Şuunat”, s.1-2.

....., “Terbiye”, s.2.

....., “Yazmakta Olduğumuz Tarih-i Osmaniyeden Mâbat”, s.2-3.

....., “Sıbyana Mahsûs Hikâyât-ı Müntehabattan Mâbat”, “Sadberk Gül ile Yabani Gül”, “Kavak ile Kabak”, s.3-4.

Numara 24, 18 Nisan 1291 / 5 Rebiülahir 1293

....., “Selanik Rüşdiyesi Şakirdanından Murat Efendi’nin Varakası”, s.1.

....., “Ayine”, “[Abdülhamit’in İlmi Çalışmaları Desteklemesi ve Teşekkür İçerikli Yazı], s.1-2.

....., “Yazmakta Olduğumuz Tarih-i Osmaniyeden Mâbat”, s.2.

....., “[Sabah Gazetesi(1293)’nden Bir Haber]”, s.2-3.

....., “Sıbyana Mahsûs Hikâyât-ı Müntehabattan Mâbat”, “Buğday ile Kiraz”, s.3-4.

....., “Meclis-i İrade-i Vilayetten (Zamana) Tebliğ Olunan Kararname”, s.4.

Numara 25, 2 Mayıs 1291 / 20 Rebiülahir 1293

....., “Yazmakta Olduğumuz Tarih-i Osmaniyeden Mâbat”, s. 1-2.

....., “Şundan Bundan”, s2-3.

....., “Hikayat-ı Müntehabattan Mâbat”, “Keten Pamuk”, “Çay ile Meşe”, s.4.

Numara 26, 9 Mayıs 1291 / 27 Rebiülahir 1293

....., “[Haber]”, s.1-2.

....., “Hüsn-i Muaşeret”, s.2-3.

....., “İzdivaç”, s.2-3.

....., “Hüsn-i Hat”, s.3-4.

....., “İlan-ı Resmi”, s.4.

Numara 27, 16 Mayıs 1291 / 4 Cemaziyelevvel 1293

....., “[Haber]”, s.1.

....., “İşkodra Valiliğinden Makam-ı Vilayete fi 13 Mayıs sene 92 Tarihiyle Varid Olan Telgrafın Suretidir”, s.1-2.

....., “Yazmakta Olduğumuz Tarih-i Osmaniyeden Mâbat”, s.2-3.

....., “[Kadın Sağlığına Dair Bir Yazı], s.4.

Numara 28, 20 Haziran 1291 / 10 Cemaziyelahir 1293

....., “Zaman Gazetesi (1288) ile İlgili Haber]”, s.1-2.

....., “Okumak Yazmak”, s.2-3.

....., “[Sabah Gazetesi(1293)’nden Bir Haber]”, s.4.

Numara 29, 28 Haziran 1291 / 17 Cemaziyelahir 1293

....., “[Haber]”, s.1.

....., “[Kadınların Okul Hayatına Dair Bilgiler]”, s.3.

....., “[Okuma-Yazma]”, s.2-4.

....., “[Sabah Gazetesi (1293)’nden Hikmetli Sözler]”, s.4.

Numara 30, 4 Temmuz 1291 / 24Cemaziyelahir 1293

....., “[Şehitlik ve Şehit Anneleri Hakkında Bir Yazı]”, s.1-2.

....., “Çocuklara Hitaber”, s.2-3.

....., “Zevce ve Zevce Beyninde Muhâvere”, s.3-4.

....., “[Sabah Gazetesi(1293)’nden ‘Letaif ’ Adlı Yazı]”, s.4.

Numara 32, 25 Temmuz 1291 / 12 Recep 1293

....., “[Kadınlarla İlgili Haberler]”, s.1-2.

....., “Bir Hanım Tarafından Alınan Varakadır”, s.2-3.

....., “[İnsana Dair Bir Yazı]”, s.3

....., “Garip Bir Vaka”, s.4.

Numara 33, 1 Ağustos 1291 / 22 Recep 1293

....., “[Ordu için Yapılan Yardımlar]”, s.1-2.

....., “[Gençlik Zamanının Önemine Dair Bir Yazı]”, s.2-3.

....., “İki Çocuk Beyninde Muhâvere”, s.4.

....., “(Sabah) Gazetesi’nde Görülen Bazı Fıkârat-ı Muhtasaradır”, s.4.

Numara 34, 8 Ağustos 1291 / 29 Recep 1293

....., “[Haber]”, s.1.

....., “[Kadınlara Sohbet]”, s.1-3.

....., “Yenişehir İnas Mekteb-i Rüşdiye Şakirdanından Bir Kız Tarafından Gönderilen Varakadır”, s.3-4.

....., “İki Kadın Beyninde Muhâvere”, s.3-4.

....., “[Askerler İçin Yapılan Yardımlar]”, s.4.

Numara 35, 15 Ağustos 1291 / 7 Şaban 1293

....., “Eğlenmek İnsan İçin Lüzum-ı Zaruridir”, s.1.

....., “[Sabah Gazetesi(1293)’nden Alınma Bir Yazı]”, s.3-4.

....., “[Askerler İçin Yapılan Yardımlar]”, s.4.

Numara 36, 29 Ağustos 1291 / 21 Şaban 1293

....., “İnsana Ne Lazım”, s.1-2.

....., “Bir Zat Tarafından Verilen Varaka”, s.4.

....., “35 Numaralı Nüshada Münderiç İaneden Mâbat”, s.4.

Numara 37, 5 Eylül 1291 / 28 Şaban 1293

....., “Bir Zat Tarafından Teessüf Ünvanıyla Beyan Varakadır”, s.1-2.

....., “Cihaz”, s.2-3.

....., “[Selanik’te Gayri Ahlaki Davranışlar Hakkında Bir Yazı]”, s.3.

....., “İlm-i Ahlak”, s.3.

....., “Sabah’ta Görülen Bazı Fıkaret-ı Müfide”, s.4.

Numara 38, 12 Eylül 1291 / 5 Ramazan 1293

....., “Bir Kadın Ağzından Hanımlara Hitabe”, s.1-4.

Numara 39, 19 Eylül 1291 / 12 Ramazan 1293

....., “Çocuklara Nasihat”, s.1-2.

....., “Çengi Esmâ’nın Seyyiesinden Bir Nebzecik”, “[Haber]”, s.4.

....., “[Kadınların Elbiseye Olan Düşkünlüklerini Konu Alan Bir Komedi]”, 2-4.

....., “[Sabah Gazetesi(1293)’nin Kapanışı Hakkında Bir Haber ve Son Defa Bazı Fıkaret]”, s.4.

Numara 41, 3 Teşrin-i Evvel 1291 / 26 Ramazan 1293

....., “Ahlak”, s.1-2.

....., “Vezaif-i Diniyye”, s.1-3.

....., “40 Numaralı Nüşamızdan Mâbat”, s. 2-4

SONUÇ

Tanzimat dönemi ile tanıştığımız basının bir parçası olan *Ayine Dergisi* gerek siyasi tarih gerekse kültür tarihi bakımından farklı bir yere sahiptir. Selanik'te müslüman basını için önemli bir hamledir.

Ayine Dergisi Selanik toplumunda modernleşme adımlarında önemli bir görev üstlenmiştir. Henüz tekamülünü tamamlayamamış olsa da eğitim sisteminin yaygın eğitim noktasında topluma tesir ettiği görülmüştür. *Ayine Dergisi*'nde kadınların, eğitim serüveninde yaşamı idame ettirecek düzeyde eğitilmiş olması beklenmektedir. Geleneksel rollerin henüz etkisi dergi üzerinde devam etmektedir. Kadınların henüz toplum içinde kendilerini rahat bir şekilde ifade edemediği dergi içindeki isimsiz mektuplardan anlaşılmaktadır. *Ayine Dergisi*'nin çocuk eğitimi üzerinde de baskıcı ve geleneksel bir tutum izlediği anlaşılmaktadır. Çocukların oyun oynarken vakit kaybettiği, gelişimlerini olumsuz etkilediği yönünde söylemler mevcuttur. Bununla birlikte geleneksel bir yol olan hikayeleştirme ve misallendirmelere yer verilmiştir. Ayrıca eğitilmiş olmanın dini bir gereklilik olduğu ilimden ve eğitimden uzaklaşmanın her türlü felaketi beraberinde getireceği vurgulanmıştır. Dikkat çeken bir başka husus ise *Ayine Dergisi*'nde siyasi çalkantılarla beraber müslüman topluma yönelik eğitim gayretlerinin ikilem içerisinde devam etmesidir.

Ayine Dergisi'ni diğer süreli yayımlardan ayıran husus ise dergiyi çıkaran Radoviçli Mustafa Bey olmasından ileri gelmektedir. Selanik toplumu için gayretleri ve toplumu eğitime çabaları önem taşır. Bir dönem maarif vekilliği yapmış olduğundan dolayı İstanbul'a dair gelişmeleri takip etmiş ve Midhat Paşa'nın da desteği ile kadın ve çocuk eğitimi için gayrette bulunmuştur.

Kısaca *Ayine Dergisi* toplumun bilhassa kadınların ve çocukların değişme ve gelişme yolculuğundaki geleneksel tutumlar ve modernleşme çizgileri arasındaki ikileminde dahi eğitim faktörünün hayati bir unsur olduğu ve hatta dini bir gereklilik olduğu ifade edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akıl, Ahmet, **Bahçe Dergisi Üzerine Tahlilî Fihrist, İnceleme ve Metin**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2014.
- Akşin, Sinan, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,7.Baskı, İstanbul 2008.
- Akyüz, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi**, Pegem Yayınları, 28. Baskı, Ankara 2015.
- And, Metin, **Oyun ve Bügü**, Yapı Kredi Yayınları, 2.Baskı, İstanbul 2007.
- Araz, Yahya, **Osmanlı Toplumunda Çocuk Olmak 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıl Başlarına**, Kitap Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2007.
- Arslan, Yakup, **Mümeyyiz Dergisi'ndeki Dinî Motiflerin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.
- Arusoğlu, Sezai, **Türkiye'de Fransızca Basın**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1988.
- Bacanlı, Hasan, **Gelişim ve Öğrenme**,7. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara 2003.
- Beydilli, Kemal, "Nizâm-ı Cedîd", **DİA**, XXXIII, 178.
- Bozkurt, Ayşe, "93 Harbi Eşiğinde Selanik'te Bir Kadın Dergisi: Ayine (1875-1876)", **Kebikeç Dergisi**, Sa. 19, 2005.
- Çatalkaya, Metin, **Bir Kaynak Çalışması Olarak Takvim-i Vekayi (1840-1849)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2017.
- Çelik, Mehmet, **Balkanlar'da Tanzimat: Midhat Paşa'nın Tuna Vilâyeti Valiliği (1864-1868)**, Libra Kitapçılık, İstanbul 2010.

- Çakır, Serpil, **Osmanlı Kadın Hareketi**, Metis Yayınları, 2. Basım, İstanbul 1996.
- Dalgın, Nihat, “Mürâhik”, **DİA**, XXXII, 40-41.
- Develioğlu, Ferit, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Baskı Yılı, Ankara, 2007.
- Duman, Hasan, **Başlangıcından Harf Devrimine Kadar Osmanlı-Türk Süreli Yayınlar ve Gazeteler Bibliyografyası ve Toplu Katalogu 1828-1928**, I-III, Enferyasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2000.
- Durgun, H. Harika, “Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Bir Dergi: Âyine”, **Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu-II**, Yay. Haz. Ünal Şenel, Manisa 2010.
- Emiroğlu, Öztürk, **Tanzimat'tan 1928'e Kadar Yayınlanan Çocuk Gazete ve Dergileri Üzerine Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1992.
- Erbulut, Özgür, **Alemdâr Mustafa Paşa ve Hayatı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2009.
- Ercan, Aliye Nur, **Etfal Gazetesi'nin Metin ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya 2014.
- Ezin, Büşra Akgün, **Osmanlı Kimliği İnşasında Terakk-i Muhadderat**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Gebece, Emre, **Tarih Araştırmalarına Bir Kaynak Olarak Takvim-i Vekayi (1831-1840)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2014.
- Girgin, Atilla, **Türk Basın Tarihi'nde Yerel Gazetecilik**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2001.
- Göçen, Merve Büşra, **Tercüman-ı Hakikat Gazetesi'nin II. Abdülhamid Dönemi Çocuk Eğitimine Katkısı (1296-1297/ 1879-1880)**, Yayınlanmamış

- Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018.
- Gönenç, Aslı Yapar, “Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, İstanbul 2007, S. 29,
- İlyasoğlu, Aynur - Deniz İnel “Kadın Dergilerinin Evrimi” **Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler (1849-1984)**, Gelişim Yayınları, İstanbul 1984, s.163-167.
- İnuğur, M. Nuri, **Basın ve Yayın Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 1982,
- Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, VII, TTK, Ankara 2011.
- Kocabaşoğlu, Uygur - Ali Birinci, “Osmanlı Vilayet Gazete ve Matbaaları Üzerine Gözlemler”, **Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi**, Ankara 1995, S 2.
- Kohn, Hans, **Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği**, Çev. Agâh Oktay Güner, İlgü Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2007.
- Kuloğlu, Orhan, **Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul 2015.
- Kurnaz, Şefika, **Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923**, Ötüken Yayınları, Ankara 2011.
- Mahmut Muhtar Paşa, Fazlı Necip, **Rumeliyi Neden Kaybettik**, Haz. Nurer Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul 2007.
- Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, Yay. Haz. Orhan Hülâgü, Mustafa Ekincikli, vd., Sebil Yayınları, IV, İstanbul 1998.
- Mardin, Şerif , **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayınları,23. Baskı, İstanbul 2014.
- Nalcıoğlu, Belkıs Ulusoy, **Mümeyyiz İlk Çocuk Gazetesi (1869-1870)**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Mehmet Nas, **Çocukluk Dönemi Gelişimi ve Din Eğitimi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2018.

- Okay, Cüneyd, “Çocuk Dergilerini Tanımak” **Yedi İklim Dergisi**, C. 9, S. 61, s. 76-78.
- Okay, Cüneyd, **Eski Harfli Çocuk Dergileri**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1999.
- Onur, Bekir, **Türk Modernleşmesinde Çocuk**, İmge Kitabevi, Ankara 2009.
- Onur, Bekir, **Çocuk Tarih ve Toplum**, İmge Kitabevi, Ankara 2007.
- Onur, Bekir, **Türkiye’de Çocukluğun Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara 2005.
- Oruç, Hatice, **1320 Sene-i Hicriyyesine Mahsus Selanik Vilayet Salnamesi**, TTK, Ankara 2014.
- Özcan, Azmi, “Milliyetçilik”, **DİA**, XXX, 84-87.
- Öztan, Güven Gürkan, **Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası**, İstanbul 2011.
- Pala, İskender, “Ayna”, **DİA**, IV, 262.
- Sinemoğlu, Nermin, “Ayna”, **DİA**, IV, 259-260.
- Şahin, Haşim - Nurdan Şafak, **Osmanlı Dünyası’nda Çocuk Olmak**, Dem Yayınları, İstanbul 2012.
- Şimşek, Hüseyin, **Tanzimat ve Mutlakiyet Dönemi Çocuk Dergilerinin Eğitim Açısından İncelenmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2002.
- Tanör, Bülent, “Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış” **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, I, 13-17.
- Taşkın, Ünal, “Vilayet ve Maarif Salnamelerine Göre Balkan Vilayetlerindeki Matbaa ve Gazeteler” **Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu**, C.1, Yay. Haz. Merve Uğur, Ankara 2018.
- Tosh, John, **Tarihin Peşinde**, Çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 5. Basım, İstanbul 2013.
- Toska, Zehra, vd., **İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası (1869-1927)**, İstanbul Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Vakfı Merkezi, İstanbul 1993.

- Ulusan, Şayan, “Ayine Dergisi’nde Kadın-Çocuk ve Aileye Dair Kayıtlar (1875-1876)”, **CIEPO Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri**, Yay. Haz. Adnan Şişman, Tuncer Baykara, Mehmet Karayaman, Uşak 2011.
- Uçan, Lale, “Osmanlı Çocuk Dergilerinin Çocuk Kimliği Üzerine Etkileri” **Osmanlı Dünyası’nda Çocuk Olmak**, Yay. Haz. Haşim Şahin, Nurdan Şafak, Dem Yayınları, İstanbul 2012.
- Ülken, Hilmi Ziya, **Eğitim Felsefesi**, Ülken Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2001.
- Yaşar, Şeyma, **İlk Çocuk Dergilerinden Mümeyyiz**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001.
- Yılmaz, Eray, **Türkçe Çocuk Gazetelerinde Osmanlı Kimliği (1869-1908)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015.
- Yüksel, Hakan, **Osmanlı İmparatorluğu’na Matbaanın Girişi ve Toplumsal Yankıları**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.
- Zorba, Hatice Akın, “Muhadderât ve Etfâle Mahsus Bir Osmanlı Dergisi: Âyine”, **Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Folklor/Edebiyat Dergisi**, Ankara 2018, C.24, Sa.95.

Ayine Mecmuası, 2 Teşrin-i Sani 1291 / 15 Şevval 1292, nr: 1.

Ayine Mecmuası, 9 Teşrin-i Sani 1291 / 22 Şevval 1292, nr: 2.

Ayine Mecmuası, 16 Teşrin-i Sani 1291 / 29 Şevval 1292, nr: 3.

Ayine Mecmuası, 23 Teşrin-i Sani 1291 / 6 Zilkade 1292, nr: 4.

Ayine Mecmuası, 7 Kanun-ı Evvel 1291 / 20 Zilkade 1292, nr:6.

Ayine Mecmuası, 14 Kanun-ı Evvel 1291 / 27 Zilkade 1292, nr: 7.

Ayine Mecmuası, 11 Kanun-ı Sani 1291 / 26 Zilhicce 1292, nr: 10.

Ayine Mecmuası, 25 Kanun-ı Sani 1291 / 10 Muharrem 1293, nr: 12.

Ayine Mecmuası, 1 Şubat 1291 / 17 Muharrem 1293, nr: 13.

Ayine Mecmuası, 8 Şubat 1291 / 24 Muharrem 1293, nr: 14.

Ayine Mecmuası, 15 Şubat 1291 / 2 Safer 1293, nr: 15.

Ayine Mecmuası, 22 Şubat 1291 / 9 Safer 1293 nr: 16.

Ayine Mecmuası, 29 Şubat 1291 / 16 Safer 1293, nr: 17.

Ayine Mecmuası, 7 Mart 1291 / 23 Safer 1293, nr: 18.

Ayine Mecmuası, 14 Mart 1291 / 30 Safer 1293, nr: 19.

Ayine Mecmuası, 11 Nisan 1291 / 28 Rebiülevvel 1293, nr: 23.

Ayine Mecmuası, 18 Nisan 1291 / 5 Rebiülahir 1293, nr: 24.

Ayine Mecmuası, 2 Mayıs 1291 / 20 Rebiülahir 1293, nr: 25.

Ayine Mecmuası, 9 Mayıs 1291 / 27 Rebiülahir 1293, nr: 26.

Ayine Mecmuası, 20 Haziran 1291 / 10 Cemaziyelahir 1293, nr: 28

Ayine Mecmuası, 1 Ağustos 1291 / 22 Recep 1293, nr: 33.

Ayine Mecmuası, 29 Ağustos 1291 / 21 Şaban 1293, nr: 36.

Ayine Mecmuası, 19 Eylül 1291 / 12 Ramazan 1293, nr: 39.

Ayine Mecmuası, 3 Teşrin-i Evvel 1291 / 26 Ramazan 1293, nr: 41.

Bahçe Dergisi (1880)

Mümeyyiz Dergisi (1869)

Cumhuriyet Gazetesi, 4 Haziran 1924.

Rumeli Gazetesi (1289 H/1288 R)

Zaman Gazetesi (1293 Hicri/1291 Rumi)

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, C.2. TBMM Basımevi Ankara

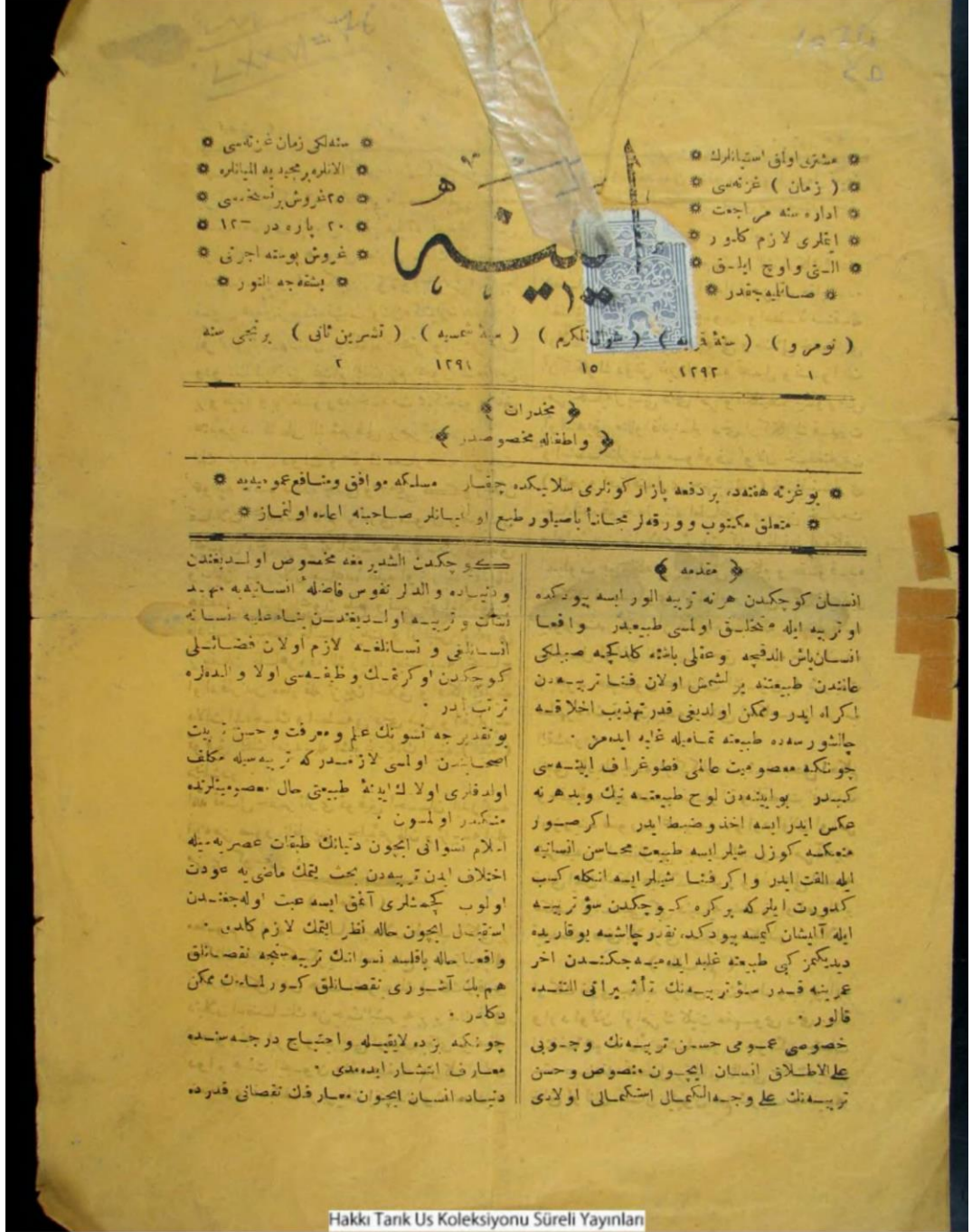
EKLER

Ek 1. Ayine Dergisi Sahibi Radoviçli Mustafa Bey¹⁴⁹

¹⁴⁹ Mahmut Muhtar Paşa, Fazlı Necip, **age**, s.265.

Ek 2. Ayine Dergisi'nin İlk Sayfası

Ek 3.Ayine Dergisi'nin Yayın Cetveli

Ayine Dergisi(1875-1876) Yayın Cetveli					
Sayı	Hicri Tarih	Rumi	Tarih Çevirme Kılavuzu Miladi	Gün	Açıklama
1	15 Şevvâl 1292	2 Teşrîn-i Sâni 1291	14 Kasım 1875	Pazar	
2	22 Şevvâl 1292	9 Teşrîn-i Sâni 1291	21 Kasım 1875	Pazar	
3	29 Şevvâl 1292	16 Teşrîn-i Sâni 1291	28 Kasım 1875	Pazar	
4	6 Zî'l-ka'de 1292	23 Teşrîn-i Sâni 1291	5 Aralık 1875	Pazar	
5	13 Zî'l-ka'de 1292	30 Teşrîn-i Sâni 1291	12 Aralık 1875	Pazar	
6	20 Zî'l-ka'de 1292	7 Kânûn-ı Evvel 1291	19 Aralık 1875	Pazar	
7	27 Zî'l-ka'de 1292	14 Kânûn-ı Evvel 1291	26 Aralık 1875	Pazar	
8	4 Zî'l-hicce 1292	21 Kânûn-ı Evvel 1291	2 Ocak 1876	Pazar	
Bayram Münasebetiyle Yayınlanmamıştır.					
9	18 Zî'l-hicce 1292	4 Kânûn-ı Sâni 1291	16 Ocak 1876	Pazar	
10	26 Zî'l-hicce 1292	11 Kânûn-ı Sâni 1291	23 Ocak 1876	Pazar	
11	3 Muharrem 1292	18 Kânûn-ı Sâni 1291	30 Ocak 1876	Pazar	
12	10 Muharrem 1293	25 Kânûn-ı Sâni 1291	6 Şubat 1876	Pazar	
13	17 Muharrem 1293	1 Şubat 1291	13 Şubat 1876	Pazar	
14	24 Muharrem 1293	8 Şubat 1291	20 Şubat 1876	Pazar	
15	2 Safer 1293	15 Şubat 1291	27 Şubat 1876	Pazar	
16	9 Safer 1293	22 Şubat 1291	5 Mart 1876	Pazar	
17	16 Safer 1293	29 Şubat 1291	12 Mart 1876	Pazar	
18	23 Safer 1293	7 Mart 1291*	19 Mart 1876	Pazar	*Yeni bir yıl olmasına rağmen yıl 1291 olarak gösterilmiş 1292 olduğu düşünülmekte.
19	30 Safer 1293	14 Mart 1291*	26 Mart 1876	Pazar	*Yeni bir yıl olmasına rağmen yıl 1291 olarak gösterilmiş 1292 olduğu düşünülmekte.
20	7 Rebîülevvel 1293	21 Mart 1291*	2 Nisan 1876	Pazar	*Yeni bir yıl olmasına rağmen yıl 1291 olarak gösterilmiş 1292 olduğu düşünülmekte.
21	14 Rebîülevvel 1293	28 Mart 1291*	9 Nisan 1876	Pazar	*Yeni bir yıl olmasına rağmen yıl 1291 olarak gösterilmiş 1292 olduğu düşünülmekte.

Sayı	Hicri Tarih	Rumi	Tarih Çevirme Kılavuzu Miladi	Gün	Açıklama
22	21 Rebiülevvel 1293	4 Nisan 1291*	16 Nisan 1876	Pazar	*Yeni bir yıl olmasına rağmen yıl 1291 olarak gösterilmiş 1292 olduğu düşünülmekte.
23	28 Rebiülevvel 1293	11 Nisan 1291*	23 Nisan 1876	Pazar	*Yeni bir yıl olmasına rağmen yıl 1291 olarak gösterilmiş 1292 olduğu düşünülmekte.
24	5 Rebiülahir 1293	18 Nisan 1291*	30 Nisan 1876	Pazar	*Yeni bir yıl olmasına rağmen yıl 1291 olarak gösterilmiş 1292 olduğu düşünülmekte.
Bu Hafta Yayınlanmadı					
25	20 Rebiülahir 1293	2 Mayıs 1291*	14 Mayıs 1876	Pazar	*Yeni bir yıl olmasına rağmen yıl 1291 olarak gösterilmiş 1292 olduğu düşünülmekte.
26	27 Rebiülahir 1293	9 Mayıs 1292	21 Mayıs 1876	Pazar	
27	4 Cemaziyevvel 1293	16 Mayıs 1291*	28 Mayıs 1876	Pazar	*Yeni bir yıl olmasına rağmen yıl 1291 olarak gösterilmiş 1292 olduğu düşünülmekte.
Bu Hafta Yayınlanmadı					
28	10 Cemaziyelahir 1293	20 Haziran 1291*	2 Temmuz 1876	Pazar	*Yeni bir yıl olmasına rağmen yıl 1291 olarak gösterilmiş 1292 olduğu düşünülmekte.
29	17 Cemaziyelahir 1293	28 Haziran 1291*	10 Temmuz 1876	Pazar	*Yeni bir yıl olmasına rağmen yıl 1291 olarak gösterilmiş 1292 olduğu düşünülmekte.
30	24 Cemaziyelahir 1293	4 Temmuz 1291*	16 Temmuz 1876	Pazar	*Yeni bir yıl olmasına rağmen yıl 1291 olarak gösterilmiş 1292 olduğu düşünülmekte.
31	Günümüze ulaşmamıştır				
32	12 Recep 1293	25 Temmuz 1291*	6 Ağustos 1876	Pazar	*Yeni bir yıl olmasına rağmen yıl 1291 olarak gösterilmiş 1292 olduğu düşünülmekte.
33	22 Recep 1293	1 Ağustos 1291*	13 Ağustos 1876	Pazar	*Yeni bir yıl olmasına rağmen yıl 1291 olarak gösterilmiş 1292 olduğu düşünülmekte.
34	29 Recep 1293	8 Ağustos 1291*	20 Ağustos 1876	Pazar	*Yeni bir yıl olmasına rağmen yıl 1291 olarak gösterilmiş 1292 olduğu düşünülmekte.
35	7 Şaban 1293	15 Ağustos 1291*	27 Ağustos 1876	Pazar	*Yeni bir yıl olmasına rağmen yıl 1291 olarak gösterilmiş 1292 olduğu düşünülmekte.
36	21 Şaban 1293	29 Ağustos 1291*	10 Eylül 1876	Pazar	*Yeni bir yıl olmasına rağmen yıl 1291 olarak gösterilmiş 1292 olduğu düşünülmekte.
37	28 Şaban 1293	5 Eylül 1291*	17 Eylül 1876	Pazar	*Yeni bir yıl olmasına rağmen yıl 1291 olarak gösterilmiş 1292 olduğu düşünülmekte.
38	5 Ramazan 1293	12 Eylül 1291*	24 Eylül 1876	Pazar	*Yeni bir yıl olmasına rağmen yıl 1291 olarak gösterilmiş 1292 olduğu düşünülmekte.
39	12 Ramazan 1293	19 Eylül 1291*	1 Ekim 1876	Pazar	*Yeni bir yıl olmasına rağmen yıl 1291 olarak gösterilmiş 1292 olduğu düşünülmekte.
40	Günümüze ulaşmamıştır				
41	26 Ramazan 1293	3 Teşrin-i evvel 1291*	15 Ekim 1876	Pazar	*Yeni bir yıl olmasına rağmen yıl 1291 olarak gösterilmiş 1292 olduğu düşünülmekte.